

КРИВЕ ДЗЕРКАЛО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.

Івана Нечуя-Левіцького.

К И Ї В.
Друкарня І. І. Чоколова, В.-Житомирська № 20 д. в.
1912.

Руйнування української мови.

I.

Лиха пригода для українського письменства в його мові розпочалося в останні два роки од галицьких журналів, заведених в Києві проф. Грушевським ніби-то задля того, щоб завести одну загальну книжну мову для Галичини й України, ще й загальний правопис. Проф. Грушевський перевів „Літ. Науковий Вістник“ з Львова в Київ, потім завів журнал, „Записки Київського наукового товариства“, як орган того товариства. Для народу на Україні був заведений журнал-газета „Село“, ще й під рукою проф. Грушевського незабаром опинилось видання журналу „Українська хата“... Як бачимо, в шановного пр. Грушевського була думка покласти широкий ґрунт і підвалини для текучого письменства на Україні, і він мав на увазі усі верстви нашого суспільства, і навіть наукові справи, ще й просвітність українського народу.

Задумана справа не малої вартости для України, ще й задумана з широким планом на користь українцям. Але через два роки ми бачимо недобрі добутки, бачимо усю шкоду, якої накоїли ці усі видання для української мови й загальною для українського письменства. Заводячи журнали, проф. Грушевський обіцяв виправлять галицьку мову в цих журналах і згодом спростить і галицький поплутаний чудний правопис. Але, як кажуть, „обіцянка-цяцянка“, і та обіцянка

так і зостається й досі цяцячкою і не справдилась, а ні тропечки. В проф. Грушевського, як виявилось вже в його виданнях, була зовсім инча думка: він заповнявся нахилом завести галицьку книжню мову й чудернацький правопис в українському письменстві й на Україні і зробить їх загальними і для Галичини, і для українців. Ця потаємна думка вихвачується в його статтях. Бо в своїх статтях в Літ. Н. Вістнику, він жалкує, що прихильників цієї системи з'єднання мови на Україні „мало“, та й ті, додає я од себе, роблять діло й ведуть цю письменську справу під загатом, а недоброхоті); він жалкує, що харківський філологічний факультет забалотував прийняття галицької книжної мови й правопису на Україні. Як проф. Грушевський і справді мав щирю думку зробити реформу галицької мови й чудернацького правопису і переробити її й перебудувати на зразець мови українського народу і українських класичних письменників, то чого ж йому було й жалкувати?

Тим часом в свої статті „На Україні“ в Літер. Наук. Вістнику (III книжка за минулий рік) д. Грушевський кидає українцям докори, зовсім не правдиві й кривдні. Тут на Україні між українцями, лише він, я тільки й чую змагання за мову. І діти тих батьків, котрі колись передніше нехтували буквою й сьміялись з цього, повернули назад, і тільки й мови в них, що за букву... А хто ж цьому винен? спитаємо ми в д. Грушевського. Само по собі сам проф. Грушевський. Доки ще йшла потаємна агітація й намова в видавництві „Вік“, котрий видавав книжки з галицькими формами, як от відоме „Дубове листє“ й „Літературний Збірник“ та мого „Рибалку Панаса Крутя“; доки проф. Грушевський не позаводив своїх згаданих вище журналів, на Україні не було і сліду і признаки ніяких змагань за мову, бо це було нікому непотрібне. Усі загалом писали чистою українською мовою, навіть потроху й научною. І проф. Грушевський помиляється, коли все провадить в статтях про якусь мову „баби Мотрони“, це б то народяю, а не наукову.

Серія книжок небіжчика Драгоманова, як от „Рай“ і

постут“, „Задрі боги“, „Швейцарська спілка“, „Про волю віри“, „Старі хартії вольности“, та й инчі; „Мусульманство“ проф. Кримського (тільки друга половина, ним самим написана), та й инчих, як от статті й праці д. Єфремова, та книжка „Про комах“ і Арифметика д. Комарова і т. д. написані научною прехорошою українською мовою, і на Україні всіма читаються з великою охотою, бо ці письменники вміли й знали, як треба писати, і поклали за основу своєї мови народню українську мову.

Само по собі як декотрі добродії на Україні постерегли галицькі заміри й тенденції, щоб і в нас писали тією вищою мовою, буцім-то вже в Галичині зовсім виробленою й готовою, то й підняли протест проти псування української мови. Але один тільки щирий і правдивий небіжчик Грінченко запротестував, видівши свої книжечки „Тяжким шляхом“ та „Три питання“, як протест проти попсованої галицьким впливом мови в газетчиків і чудного й непотрібного галицького правопису, де він між инчим прямо каже, що писати—роздєраючи дієслови (глаголи) на дві або й на три частки: бояти ся, бояти муť ся і т. д. на Україні ніхто й ніколи не буде й ніхто не ставитиме безліч двох точок, бо над і не йотірованим дві точки і самим галичанам треба ставити не над і, бо воно скрізь в усіх випадках в словах мяке, а над півзгучними буквами, котрі стоять перед ним, як от: на селі, в хаті, в коморі і т. д. бо то вони бувають мякі, або тверді. І Грінченко казав правду. Відома річ, що Желхівський, заводячи в Галичині Кулішів правопис, поставив в своєму Словарі дві точки над тим і, котре відповідає букві **ѣ** в церковнославянській мові в словах, для компромісса, щоб загодить стару галицьку партію й духовенство, котрі вживали букву **ѣ**, ніби-то він хоч і викидає с книжок букву **ѣ**, але натомиць значує її. Иншого чисто наукового ґрунту ці дві точки над і тут не мають, і ціє вісенітниці не прийняв доброхоті *ні один* український письменник. А коли галичани й проф. Грушевський натикають силу точок в своїх журналах в статтях наших українців, то вони,

видаючи свої утвори опрічними книжками, викидають цю нісенітницю, цю масу непотрібних точок, стуляють до купи пороздирані надвоє й натроє дієслови (глаголи) сьмішні для публіки й злучують до купи частки глаголів. Так зробив д. Винниченко, д. Коцюбінської й інші.

Врешті скажемо в одповідь проф. Грушевському на його кривдні слова: „за наше жито, та нас і бито“. „А хто винен?—Невістка. Але ж її нема дома!—Он висить на жертці її плахта“, приказують в народні приказці. Галичани самі ж збили мовну бучу на Україні, завели колотнечу в сьогочасних наших письменників, а проф. Грушевський з цієї причини ще й нам кидає докори, котрі він був повинен кинути галицьким письменникам. Яя сам проф. Грушевський почав в свої „Історії з старих (давніх) часів виправлять потроху свою поцсовану мову, це б то почав класти за основу своєї мови — українську мову „баби Матрі“, а не щось стародавнє робляне й книжне в Галичині, тоді публіка почала читати цю книжечку, хоч рецензенти О. С. і В. Доманіцький і в ці книжці знаходили чимало хиб проти української мови,—і вони писали правду.

Ми не будемо робить тут вдруге своїх умовиводів, сказаних нами в переднішій статті: „Сьогочасна часописна мова на Україні“. Скажемо тільки, що в великоруських вчених, як от Пипін, Белінський, Добролюбов, Писарев, як я добре зумисне проаналізував їх мову, скрізь покладяна, як ґрунт, мова „баби Акуліни“, це б то чисто великоруська, народня. В наукових вчених працях не великоросів, котрі пишуть великоруською мовою, вже примітна робляність, а часом і якась важка плутанина. Бо ці вчені користуються науковими працями німецьких вчених, написаних важкою мовою. Німці люблять завірчувать просту мисль в мудрі абстракції та донгелецькі періоди. А хто ж скаже, що згадав вище українські праці проф. Драгоманова, проф. Кримського, д. Єфремова, д. Комарова, або й галичан Омеляна Огоновського й Олек. Барвінського не наукові?

Галицька книжня научня мова важка й нечиста через

те, що вона склалася по синтактиці мови латинської або польської, бо книжня вчена польська мова складалась на зразець важкої латинської, а не польської народньої, легкої й жвавої мови, яку ми бачимо в польських белльетристів та поетів. Галицькі вчені ще й додали до неї, як складову частку, остачу старої київської мови XVIII віку, нагадуючу в москвофільських письменників старої і нової партії мову Ломоносова. І вийшло щось таке важке, що його ні однісінський українець не зможе читати, як він ни силкувався б. Через те галичанам треба б класти за основу своєї книжної мови народню наддніпрянську українську мову, а не свою галицьку стару підмову, чи говірку, перехідну до польської мови з безліччю польських слів, як от кроки,—ступіні, карк—потилниця, помешканє—житло, на Волиню (на Волині) і т. д.

Проф. Грушевський кидає українцям нязря ще й другий неправдивий і кривдний докір за разуразні змагання про мову й правопис в теперішній час, ніби-то батьки теперішніх українців глузували над буквою, (с кого й за що сьміялись? чи не с старовірів?), а теперішні українці встоюють тільки „за букву“ й змагаються за це... Ми вже недавнечко чули такий самий докір од одного з рецензентів моєї статті: „Сьогочасна часописна мова на Україні“, що, мовляв, ми не встоємо за букву, за якесь старовірське „двоєніє аллилуя“, це б то за заведення відомих апострофів (в'їзд, в'ївився, п'єса і т. д. і двох точок над йотированим ї). Це мов не велика й не вартна річ... А тимчасом од цього ж кружка, що сам заводив оте „Двоєніє аллилуя“,—двоїння точок, був виряджений в Петербург небіжчик Доманіцький саме тоді, як українські думські посланці почали видавать свою партійну газету „Вісти з Думи“. Вони почали видавати її кулішівкою, в усіх випадках в однію точкою над і миким і без апострофів; але як тільки з'явився там Доманіцький і став ніби-то до помочі в редакції... зараз сливе половина статтів почала виходить поцяцькована двома точками над і й апострофами. Тільки не приймали ціх при-

крас селяни, як от Нечитайло, та батюшки, як от отець Грипевич, і ця одна і єдина газета видавалась тоді зразцевою українською мовою в порівнянні з мовою „Рідного краю“, „Громадської думки“ й інших. І вийшло так, що ці ж добродії самі були буквоїди, заводили „двоєніє аллилуя“, це б то букву, хоч кивали на других, заводячи потаємці своє „двоєніє аллилуя“. Та ще треба додати, що саме в той час якийсь кружечок українців, певно спілників „Влагодворит. Петербург. Общества изд. деш. українських книг“ подяли в Петерб. академію наук своє „Завідомління“, щоб академія взялась за справу заведення правопису в українській літературі і постановила свій академічний присуд...

Цікаво й те, що під цим завідомлінням підписані добродії, нікому невідомі і нічого не писавші по—український. Мабуть відписались тільки ті, що були на раді в хаті, та може й ті, котрих покликали для „рукоприкладства“ з другої якоїсь кімнати... В Києві ні редакція „Київської Старини“, ні українські письменники в Києві й поза Києвом за цей вчинок „невідомих добродіїв“ нічого й не знали.

Те ж саме робить і проф. Грушевський. Кинувши докір українцям, що вони нічого не роблять, а тільки ведуть завсідні змагання за мову й правопис, він каже, що зовсім бучим-то не пеклється за букву. Але він сам заповзявся ж заводять на Україні таку ж „букву“,—такий премудрий правопис і чудернацьку галицьку мову, котру вже таки давненько обсміяла українська публіка ще як виходили „Шершень“, „Гром. Думка“ й інші. Навить прості люди в Києві, котрі читали, або бачили галицькі книжки, (та й не галицькі тільки) кажуть міні, що оті усі точки та значки (апострофи) колись згодом висипляться з книжок, як непотрібні. І справді, колись ставили ж дві точки в великоруських книжках над **ѣ**, як воно вимовляється, як **йо** або **о**: мѣдъ, лѣдъ, шѣлъ, брѣлъ, а тепер цих точок ніхто не ставить, бо це діло не практичне і робить загалку й навіть буває завадою (пом'іхою) при писанні. І тепер міні вже чудно, як будлі-де в старі книжці

побачу мѣдъ, лѣдъ—ніби з очима на лобі. Тільки ставляють дві точки над словом небо—піднебєння, для одлички од слова—небо. Сам же проф. Грушевський не тикає цих точок над **е** в своїх великоруських писаннях, зберігаючи його для українців...

Проф. Грушевський хоче намовить українських літераторів писати окроми складові (составныя) частки дієслів (бою ся, бояти му ся) з тієї причини, що в славянських мовах—ся пишеться окроми од слів, а в польській мові, як і в галицькій, ставиться спереду дієслів. Але яке нам діло до інших славянських мов., до польської, чи сербської? Нащо нам підроблюватись під їх? Славяни ж не читатимуть наших книжок; наші книжки пишуться для українців, котрі і не відають, і навіть не бачили, як пишуть славяни. А тим часом такі роздерті в писанні слова, як от, прикладом, дієслова на **ся**, та ще й середніх залогів й усіякі складові прикметники (нарѣчія): бояти ся, божити ся, божити муть ся, бояти муть ся, в низ, в гору, до гори погами, і т. д. і сьмішні, і чудні для публіки, і нагадують правила з граматики, де мовиться про слова складчасті (сложныя), складяні з двох слів, або про флексії склони́ння й спря́жіння, котрі в граматики ставляють в відомих табличках. Але література не граматика, а публіка не школа, і їй нема інтереса в цьому товмачінні, а народ і не втямить цієї премудрости, бо усі знають тільки суцільні слова, а за складчасті, штуковані (складяні з часток) слова повинні дбати й товмачити за це в школі вчителі.

Проф. Грушевський кинув українцям ще й третій, вже не докір, і нахвалку (угрозу), що хто на Україні копає яму під галицьким письменством, той копає яму водно́раз і під українською літературою, бо теперички культура (?) на Україну йде з Галичини, і т. д. Ми скажемо, що слово культура має дуже широке значіння, і проф. Грушевський прямо таки зловживає (злоупотребляєть) це безвинне слово. Усю цю культуру він далі потім зведе на сьогочасну галицьку літературу й каже, що галицьке письменство теперички дуже поширило й розвилось, що галичани працю-

ють і пеклюються за письменську справу с таким завзяттям, за яке українці і не думають, і не гадають, і навіть ні уявління, ні втямку (поняття) за це не мають.

В цих докорах нема правди, окрім останнього пункта, що в Галичині в наш час багацько зробили для письменства, багато понаписували книжок, багато видали цінovitих статтів в „Записках наук. тов.—а ймення Шевченка“, й опрічних научних книжок, вартих того, щоб їх прочитати й покористуватися ними. Але проф. Грушевський забув про одну річ: усі ці видання й сливе усі книжки написані такою недоладною, чудною й важкою не моною, а провінціальною говіркою, що їх на Україні ніхто не зможе читати. І якби українські письменники прийняли оту галицьку книжню мову, як з цим набивається проф. Грушевський, то й їх книжок українська широка публіка та й увесь наш народ не читатиме, як вже й не читає й тепер, хоч часом незнавки й купить хтось якусь галицьку книжку. Не трудно втямить кожному, хто під ким копає яму, і кому небезпешніше й страшніше це підкопування. Скажемо, що виходе зовсім напереверт. Проф. Грушевський, заводячи нахрапом на Україні галицьку книжню мову й правопис, копає таку яму, в котру можна поховати українську літературу навіки. Бо наша широка публіка вже обсьміяла ту мову й правопис, надавала прізвищ молодим нашим письменникам, як от: відгуки, кроки, песи (п'еси), штуки і т. д. І як наші молоді письменники, прихильники такого письменського з'єднання не схаменуться і не покинуть своєї тенденції запроважувати в наше письменство силу галицьких та вкупі з галицькою мовою й польських слів, то українці надають їм ще більше прізвищ і... врешті... зовсім не читатимуть і не купуватимуть їх книжок. І вийде так, що й наші легковажні тенденційні письменники зостануться... без публіки. Відоме діло, що Галичина мало купує книжки. Ринок українського письменства на Україні, а не в Галичині... Уже й тепер половина спершу прихильної до українських книжок нашої публіки зневірилась в будучині українського письменства і...

махнула на його рукою... Галицькі книжки страшенно нашкодили нам.

В теперешній час в нас на Україні, як ми вже згадали передніше, галичани мають у Києві три свої письменські органи: „Літ. наук. Вістник“. „Записки київського наукового товариства“, і журнал „Село“, (замість його виходе „Засів“), і підручний їм журнал „Українська Хата“, підручня по мові; але не по правописові. Багато с тих українських письменників, котрі колись вживали галицьку мову з її формами (від, сей і т. д.) ще й с примішкою польських слів й видавали „Громадську думку“, „Шершня“, „Нову громаду“, давно схаменулись, покидали свої шкідливі тенденції, і талановитіші з їх позаводили видання: „Рада“, „Світло“, „Рілля“, „Дніпрові Хвилі“, „Світову Зірницю“ (для народа).

Як відомо, в Галичині завжди були газети, видавані двома партіями: старою, чи москвофільською, і молодією українською, котра спершу видавала свої органи гарною, сливе справдешною українською мовою, як от „Правда“ і „Зоря“. Ці дві партії без перестанку змагались та лаялись за мову й правопис етимологічний, за вживання букв—ѣ, ы, ъ, і т. д. і правопис фонетичний—кулішівку. Це завсідне змагання й цю лайку галицька молода чи українська партія перенесла теперички на Україну в Київ і тут на Україні зайняла своїми органами те становище, яке мала в Галичині стара партія, накидаючи нам і силуючи нас усіма способами прийняти її чудну мову й правопис. Решта часописних наших виданнів не виступає проти неї в статтях, але мовчки силкується видавати свої журнали народною українською мовою. Змагання й усякові мовні спотички йдуть більше в розмовах, на словах, окрім згаданих мною книжечок—статтів небіжчика Грінченка. Таку спотичку на словах, дуже цікаву трапилось мати і мені з одним невідомим і незнайомим мені галичанином в одному книжньому магазині в Києві. Одчиняю я двері в магазин, а за мною слідком шустує у двері якийсь молоденький панчик, довгобразий, гарний на вроду й ченуренько убра-

ний, з білим кашне на шії. Я почав роздивлятися на прилавку на усяковий книжний дрібязок, а він і собі нишпорить, нахилившись, розгортає книжечки, а далі заговорює зо мною. Мова в його була чудна, химерна, якраз така, якою нині свої статті д. Євшан, з якимись чудними викрутасами, з латиньською синтактикою. Це мене зацікавило, бо усі молоді буковинці й галичани, котрі часто одвідують мене в Києві, усі розмовляли зо мною гарною українською мовою. Я одразу дізнався по його мові, що він з Галичини, і питаю в його за деяких моїх давніх знайомих у Львові. Тоді він каже міні, що він не галичанин, а червіговець родом, але довго пробував в Галичині, бував скрізь і на Україні, навіть був і в Качанівці в небіжчика В. В. Тарновського і знає його. Це навело на мене заздрівання (подозріння), бо вже 25 год я живу в Києві, і 25 год бував у Тарновського, котрий вже жив тоді в Києві, а цьому паничеві на взір було не більше, як годів двадцять шість, сім. Не міг же він, лежачи в колисці в пелюшках, йїздить в Качанівку, та ще й тоді вже продану. Я пересвідчився, що зо мною розмовляє якась чудна проява, в котрій може нема однієї кленки в голові, або й дїнце випало...

— Як же ви встигли, випадком пробуваючи в Галичині, так швидко навчитись розмовлять галицькою книжньою, такою чудернацькою мовою, коли як я був у Львові, то й старші й молодчі розмовляли зо мною гарною, чистою українською мовою, а не такою чудною, як оце ви?

— О теперички не тільки у Львові, але і в Києві, і в Харкові, і в Одесі усі студенти вже говорять отакою мовою, як оце я. Усі дочиста!

— Невже така всі? Я ж часто зустрічаюсь с студентами, і вони усі говорять вародньою українською мовою, тільки один студент д. Петлюра і справді балакав зо мною так, що я спитав його, чи не з Галичини він.

— Де там! Усі, усі вже так говорять і будуть говорити—одказав він.—От я тільки що бачився с київськими студентами...

„Що в тверезого на умі, те в п'яного на язичі“. Он куди гне оцей паняч! А цей добродій гнув туди, куди потаєнні гнуть галицькі журнали на Україні, але на словах дурять українців.

Другий молодий добродій, вже не удаваний українець, а справдешній, казав міні з наївною щирістю: треба, щоб молоде покоління на Україні, як от студенти, гімназисти, міські й сільські школярі привчилися до галицької книжної мови, з галицьких книжок нахапалися галицьких слів (і польських—додам я), і тоді уся молоднеча на Україні читатиме з охотою галицькі книжки й писатиме тією мовою.

— А чи кунуватимуть же ті перемудровані й перелицьовані в мові студенти й школярі ваші книжки й журнали?—питаю я в його;—чи ви ж самі читаете львівські „Записки наукового тов. йм. Шевченка й інші научні книжки?

— Ні, не читаю, бо йїх неможна читати через мову. Але вона колись виправиться, — каже він.

— А коли ж це буде? А коли ж то ваша молоднеча споможеться виписувати ті журнали й книжки?—спитав я в його;—та й чи перевчать ви усіх школярів та студентів на Україні, коли Україна велика, а галицькі книжки далі од Києва і не йдуть, і не купуються, і само по собі молоді люде й школярі не можуть навчитись тієї мови?

Добродій замовк. Цей добродій безсуперечно належався до партії пропаганди галицької мови й правопису, але, зневірившись в ціх галицьких тенденціях, він потім згодом йїх покинув, як справу неможливу, котру ніколи неможна здійснить (осуществить, исполнить) на Україні.

— Треба сказати, що галичани зовсім таки недосвідчені і навіть наївні в ці справі, бо не знають української публіки, не знають дійсного становища українського письменства на Україні, инчого в нас, ніж у Галичині; а проф. Грушевський, пробувши двадцять п'ять год у Львові, і не може гаразд знати зз це дійсне становище справи в наші широкі публіці. Всі ці добродії в Києві виробили собі неправдиве уявління за цю справу в українському суспіль-

стві, підводячи його під становище цієї справи в Галичині, де йому сприяють офіційально, де публіка читає усякові книжки, хоч би вони були написані чудною говіркою. А наша шкільна молодеча, як і ті теоретики українці, вірять в свою тенденцію і в свою систему якось нерозсудливо й псують в своїх писаннях мову; друкують цю сьмішну лісенітницю... на сьміх наші публіці. Недивно, що харківське „Общество грамотности“ недавно надрукувало в газетах оповістку, що буде за плату видавати книжки для народа на великоруські й українські мові, і не прийматиме квижок, написаних галицько-українською мовою. Недивно, що полтавське земство не схотіло друкувати книжок для народа, поданих молодими письменниками, з тієї причини, що вони написані мішанкою української й галицької мови, і земці дали авторам відповідь, що й вони самі не розуміють мови тих книжечок. Видавництво „Дністер“ в Кам'янці таксамо не прийняло для видання книжечок для народа одного молодого добродія в Кам'янці, С... котрий давно працював і надкував коло тих книжок. Здається, час би вже їм схаменуться, покинуть свою тенденцію і взятись за мову наших класичних письменників, котрі вже сто год працювали над цією справою й дали зразцеву українську мову, або перейти на мову „баби Мотрі“, це б то перейти на пишну чисту мову народніх пісень та козацьких дум, як радив їм великий стиліст небіжчик Грінченко.

Проф. Грушевський в згадані мною передвінші свої статті показує на той факт, що Літ. Наук. Вістник має чималий поспіх на Україні, бо має пренумерантів на Україні. Ми, зумисне добре досвідчившись за цю справу, знаємо напевно, що виписувачі читають тільки те, що написано українцями часом і справді гарною чистою українською мовою; читають ще статті Ів. Франка, таксамо часом написані гарною українською мовою жваво й цікаво, такою мовою, якою написані його повісті й оповідання. Статтів, написаних галичанами, не читають, як я бачив в деяких книжках, навіть не розрізують. От для зразця уривок з статтів д. М.

Євшана (Літ. наук. В., книж. 6. стр. 444, 1911 р. і—2, 1910 р. ст. 450): Українська літ. в 1910 р.): „Ми стараємося, і слідимо за всіма відступленнями від давньої лінії, та бажаємо зрозуміти значіння тих відступлень... Зверхні об'яви(?)—се неначе азбука, яка дає нам можливість відчитувати(?) цілу повість про той внутрішній світ, з якого виходять поодинокі факти. Се вихідна точка тільки для широких узагальнень, знаки, які дозволяють нам орієнтуватися серед різнородних (велик. — разнородных, укр.—різноманітних) явищ“ (з'явищ). „Чупринка яркий контраст, як би на нашому *овиді*(?) літературному з'явився Етгард Поє. Чупринка також відбув (чи не добув?) ті скарби... а *прецінь*(?) *стапує* в якоїсь принципіальній незгоді. Він виявив свій настрій і патос“ і т. д. „Екстаза його (поета Чупринки) се не самозабуте вже, а вищій стан свідомости, який граничить (межується?) з холодом. В слові його, в його відруховості (? чи не ворухливості) ми відчуваємо (?) нараз (?) цілу кручу, та огонь переживань (переживаннів), вихра пристрастей... (прилюбности?) І оба разом (Чупринка і Олесь) гони ставляють другу позицію в нашому доробку (? чи не добутку?) за минулий рік.“ (ст. 357). Далі в свої статті д. Євшан розбірає і радить, і цінує дві драми д. Венниченка й каже, що в автора: „спиняється творча відруховність(?), розмах; ефекти стають що раз більше штучні (це б то в Євшана—*робллі*, а во українському це—прекрасные, искусные); автор ратує свою давню *відруховність* *сміливими*, навіть *карколомними* скоками (!?). На всякий случай се повинна в його творчості, що героїв він починає малювати серед чотирох стін, відокремлених (?) від широкої течії життя, яка давно їх порувала... Він мало причинився взагалі до двигнення (? чи не—рушення?) рівеня літературної атмосфери... що слідне (?) певного рода неспокійне оживлене (? великорус.)—причина його прискорення“... (хапання). Або оце місце: „коли шукати за поетом (поета), який би умів жертвувати життєм, то для Лєнова належить ся перше місце... Він всідав беззахистно на беззахистне човно“...

Невже українська публіка читатиме оцю *карколомну* страшну мову, схожу на якесь чортівня—з бутвинням, як у нас кажуть на селі? Прочитавши це „човно“, і справді поламаєш собі не тільки *карк* (потилицю), але й саму голову. Ми радимо д. Євнанові замкнути своє човно й пера в скриню на замок з двома зводами й не писати нічого, жалюючи українські й загалом усі людські потилиці й голови. Я дивуюсь, як проф. Грушевський надрукував в своєму журналі таке дивовище, по мові гірше од мови статтів в „Записках наукового товариства“, неначе зумисне на сьміх українцям, або для жартів і глузування з українського письменства.

В ці самі книжці Літ. н. В. ми знаходимо й другу статтю: „Український науковий рух в 1910 році“ В. А. Дорошенка. Цей „рух“ (рушення) написаний кращою українською мовою, але добре попсованою польськими та галицькими словами: проява (проявок, виявок), лише, доробок (добуток) і т. д. Автор говорить за якісь „Головні історичні „кроки“ української мови, видані проф. Сумцовим, і ми не вгадаємо, за які то „кроки“ писав д. Сумцов, чи за ступіні, чи за „ступені“, чи що, ще й додає, що ті кроки написані з „чутем“, це б то с „слухом“, а не с почуванням і т. д. Добродій В. Дорошенко українець, вчиться в Львові і звідтіль подає на Україну якусь „прояву“, це б-то чудну пришепеловату, або божевільну людину, подає польські „кроки“ замість—ступінів, вагу (вѣсъ) поезії замість—вартість поезії; може згодом подасть і польський карк замість потилиці;—дає підприємство замість заповзяття або запопадність, (запопадний чоловік—предпринимчивий); рух замість рушення. Бо в Львові автор чує навкруги себе тільки польську, або єврейську мову, та ще галицьку книжню й читає галицькі книжки, написані чимсь схожим на робляну середньовікову латинщину. У Львові неможна навчитись української мови, а можна тільки збавить свою чисту українську мову дорешти, так що й самому авторові виправить її згодом буде трудно. Яка книжня мова в проф. Грушевського, це добре відомо усім читальникам.

Ми зумисне випишемо хиб в одні публіцистичні статті, проф. Грушевського „На Україні“ (за 1910 рік): „з сочитістю—с соковитістю (соковитий—сочний), ріжні—(різніце волин. слово,—усякові); явища—зъявища (на Україні кажуть зъявляться, а не являться), на поли—на полі, крови—крові, по ріжним статтям—по різних статтях (великоруссизм), при рівнодушності—при байдужності (предл. пад., а в род. буде—до байдужності), сумнівати ся, сумнівали ся—вагаться; короткзорому—низькоокому; оцінити—оцінувати, відносини—стосунки; на проявах—на прбъяках, на віявках; суспільности—суспільства; не враховуючи ся—не прилічуючи, не залічуючи, з окрема (і не знаю, що воно таке), попит—запит (спрос), кінець кінцем (великор.—врешті) підприємство—запопадність; скорше (?)—швидче, рахувати—лічить; під тягарем—під вагою, ваготбію; штучною заохотою до книжок—(нічого не розберу! по-українськи виходе таке зничіння: с искусною, прекрасною, але нічого не виходе); внімком—внийнятком, вілучкою; модним кличем (?) підраховуються нові товариства (не втямлю нічого), затаскані фрази (?); двигачом—ворушилом, ворущильником, (в українські мові нема великор. слова—двигать, а є тільки слова—здвигнув плечима; земля двигтить); відчуваєть ся—почувається (народне слово, приставка від—од, показує, що людина не відчуває щось, а одганяє од себе почування); зязує новим зязком—(зв'язує новим звязком), цінитель,—цінувальник (цѣнить—цінують).

От така достоту мова проф. Грушевського і в його Історії України, і в його статтях в Літ. Наук. Вістникові. От ще зразець його мови в статті „Два ювілеї“ в Літер. Наук.

¹⁾ Це язав, сятий, кісто вимовляють так ті селяни, в котрих верхня губа дуже коротка й тонка, а зуби чималі, і верхня губа не стуляється с спідньою, щоб вимовить букву л. Таких суб'єктів міні траплялось чуть на віку тільки двох. Тикон Карук (літніск. пов), отак говорив, і ще й до того каже він: гива, (ива), гнидик. Це якась ганжа в органах мови, од чого залежитьс я чудна вимова деяких слів.

Вістникові. Річник (Рочник) II. Книж. III. 1911 р. „Річниця смерті нашого найбільшого поета тісно й нерозривно (великорус.) зв'язана з річницею визволення селянства на Україні. Маніфест про визволення (визвоління) був підписаний 19 лютого стар. стилі тиждень (за тиждень) перед смертю Шевченка, але опублікована (оповіщення) його відложена (одкладаю, а по великорус,—отложено) на першу неділю посту, і Шевченко напружено чекаючи (ждучи) свого (цього) многоважливого акту і сильно (дуже) *дражнячи ся* (? с кого ж то він дражнися, чи прозивався, чи с кимсь лаявся?), від того проволікування (певно великорус. проволоочки, бо по-укр. волок, проволоки значить—щось тягти по землі або проволоки) вмер серед свого сподівання (можна вмерти серед хати, серед двора, серед ночі—вночі, а не серед думок та сподівань. Певно автор мав на думці сказати:—в час сподівання). В один час пішла по Україні поголоска (це б то певно чутка, бо поголоска—це поговор, оббріхування, недобра слава), про свободу і сумну утрату. Память визволення (визвоління) сплелася з образом чоловіка, котрий як ніхто відчув (? певно почував, почутив) жак і огиду кріпацької (панщанної) неволі і т. д. Що це за „Память визволення“, (певно автор хотів сказати—Думка, мисль за визвоління), котра ще й сплелася з образом чоловіка? Що то за річниця? Можна тільки на здогад думати, що ця річниця не єсть щось річане і не стосується до річки, а певно усім відоме народне слово роковини, як от слова—третини, дев'ятини, сороковини й роковини будлі—чиєї смерті.

По українські народні мові—цю плутанину можна так розуміти, що не од забарки й заганяння, або опізніння з оповіщенням маніфеста, а од якогось волочіння по землі, чи що, Шевченко с кимсь дражнися, чи с когось прозивався або лаявся, або драгувався с кимсь та й умер. Українські слова—дражниться, драгуються мають в нас таке значіння: сміятися с кого, глузувати, показувати язик, тикати дулі, давати прізвиська; а слово—дражнить має значіння—*раздражати* когось, або давати комусь прізвиська: баба

ходе по кутку та тільки собак дражнить; на Радківці живе Петро, отой, що його дражнять Тараном, це б то дали йому прізвисько—Таран. Слово драгувати когось має значіння тільки—„раздражати“ кого-небудь: не драгуй мене! не допікай міні! В галичан слово—дражниться має значіння—*раздражаться*. Од цього вживання галицького слова дражниться в д. Грушевського виходе плутанина, та ще й смішна; вийшла просто нісенітниця, кривдна для згадки й спомину великого Тараса, бо це слово ніяк не стосується до смерті Тараса. Це усе в статті українцям доводиться при читанні розуміти наздогад... перекладаючи цю плутанину в думці так, що оповіщення маніфеста було одкладаю на першу неділю посту; Шевченко, ждучи з напруженням цього многоважливого акта, і дуже од цього збентежений, цим роздражнений, од того заганяння вмер саме в час свого сподівання.

Що то за „річниця“ смерті Тараса? Можна таксамо наздогад розуміти, що то автор говоре за роковини смерті Тараса, як от буває спомин душі небіжчиків на дев'яти, сороковини й роковини, це б то на дев'ятий, сороковий день після смерті й тоді, як мине рік. Відома річ, що в нас що року празникують „роковини“ смерті Шевченка, а не „річницю“. Цей неологізм автора і непотрібний, і зайвий, і невдатний. Автор, складаючи цей неологізм, змішав до купи два коріні в українських словах: *рок* та *рік*, котрі обідва в українській мові бувають в однакові формі—*рік*: річка, заріччя, річаный, та рік в имен. падіжі, а в род.—року. Але в тих показаних словах буква *і* змінила давнішу букву *ь*, а в слові рік (год) буква *і*—навіть не корінній, а зміїна, і тільки під наголоском зосталась в мові в односкладних словах, як от рік, віл, та в слові—торік, а в решті слів стоїть *о*: року, роковий, роковщина (підать прядивом та натурою за часу панщини). Проф. Грушевський в своїх словах річниця, річник узяв для збудування неологізмів не корінь—рок, а корінь *рік*,—і вийшла плутанина, бо слова річниця і річник дають уявління чогось такого, що стосується до річки, до чогось річа-

ного¹, а не до року. Можна подумати по аналогії с схожими словами, що річник це чоловік, як от чарівник, па-сішник, чередник, баштанник, а річниця це його жінка, як от баштанниця, чередниця і д. д. Бо в цих словах поставляні найчастіші суфікси діючих особ мужеського й жіночого пола: *ник, ниц*, як от: вовчиця, лисиця. Через це й здається, що річник це якийсь сторож коло річки, або на плотах, а річниця це його жінка. Такі невдатні неологізми трапляються і в Історії Русі-України, як от „тяглість“ періода історичних подій (том VII) й інші. Д. Грушевський не примитивізує своїх неологізмів до конструкції аналогічних слів живої народної мови, і через те часом неможна й догадатись, який втямок (понятіє), або яке уявління треба робить собі в голові, а через це доводиться читати й розуміть слова наздогад. Проф. Грушевському треба було б поставити не Річник II, а Рочник II-й, як от в польській мові; не річниця, а рочниця, тоді б кожне догадалось, що ті слова стосуються не до річки, а до року. Але й слово рочниця зайве, коли ми маємо народне слово—роковини. Що утворив у свої мові народ, те треба і вживать, і примитивізувать до цього неологізми, а не вигадки.

Тут таки трохи далі в ці статті ми знов бачимо слова то великоруські, то галицькі, як от: поневолення народа—завневоління народа: (тут приставка не аналогічна с приставками підхожих народніх слів: занапастить, запагубить, запаніщанить—закрѣпостить); в глибину народа (в глибинку, в глибочінь), страдник—страждєник, не трівала довго (не розумію й сам і не догадуюсь, що воно значить), устрій—уклад, робучих—робочих, стало нарожним камінем (рог—угол дома,—це польське слово)—угловим камінем, „во главу угла“; прояв терора—проявків. Слово проява це в нас—трохи чудний, трохи божевільний чоловік, а в Галичині в книжках вживають це слово замість—проявок, (проявленіє). Я

¹) Річаний—рѣчной; на селі кажуть: це вода річана, а не ставна, не криничана, або кринишна. Васильк. пов.

розібрав мову тільки с початку згаданої мною статті д. Грушевського. Слिसати усі неологізми й невдатні слова, усі хиби в мові—це і зайва, і морочлива річ. Його статті треба читати білше наздогад, полапки, пускаючи разураз недоброчиті у думці завсідній апарат процесса перекладу його плутаної мови на живу українську мову, щоб гаразд постерегти і ввіймать мислі й тямую (смыслъ) в деяких фразах.

За ґрунт своєї письменської мови проф. Грушевський узяв не українську мову, а галицьку говірку з усіма її стародавніми формами, навіть з декотрими польськими надіжками. До цього він додав багачко польських слів, котрі галичани звичайно вживають у розмові і в книжній мові, і котрих с чималло і в народній мові. До цих змішаних часток своєї мови проф. Грушевський додає ще й чимало слів з сьогочасної великоруської мови без усвідомленої потреби й тулить їх в свої писання механічно, по звичці, тільки через те, що ці слова, напхані школою, лежать напхаваті в голові. Окрім того він ще додає мову актову й мову козацьких літописів. Тим-то його мова найбільше скидається на чудну вату давню мову відомого „Дневника“ генерального подскарбія Якова Марковича, небожа відомої гетьманши Насті Скоропадської, надрукованого в „Кіевской старинѣ“ небижтиком Лазаревським і виданого опрічньою одбиткою, а найбільше на мову кінця цього „Дневника“, після того, як Маркович, після смерті гетьмана Скоропадського побувавши в Москві і трохи при звичаї до великоруської мови, почав густіше й частіше вживати її в своїх записках.

Маркович писав свій „Дневникъ“ північною поліською підмовою в північній Черніговщині, де народня мова недуже чиста, а якась мішана, бо в ці мішанці трапляються і великоруські, і білоруські слова, і місцеві трохи чудні. Він наприклад раз пише—наша Пріська, другий раз пише—Прѣська, а далі вже пише Прюська. І в д. Грушевського так само раз написано—розвиток, а зараз за ним—розвій; раз—байдужний, а дасі—рівнодушний. Писання д. Грушевського мовою трохи підхожі до мови „Історії руссовъ“ Конісьско-

го. Тільки в ці історії деякі місця написані доволі чистою наддніпрянською українською мовою з примішкою великоруської книжної мови. Мова пр. Грушевського трохи схожа і на мову в „Літописи Самовидця о войнахъ Хмѣльницькаго“, писаної українською мовою того часу з примішкою ніби великоруських слів, але ці слова усі заборані і внесені Ломоносовим в великоруську літературу, і вони вважаються тепер, як „руссія“. Небіжчик Ом. Огоновський, хоч родом галичанин, але він був словесник і граматист, дбав передніше од усього за мову, і через це його Історію української літератури читають і на Україні.

Як історик, а не словесник і граматист, проф. Грушевський вважає передніше од усього на „факти“ в історії, а не на мову, і знати не дуже то дбає за неї, ставляючи слова, які трапляються в думці й несамохіть спадають самі з пера на папір; а вже вграчений самий інстинкт живої української народної мови не підказує йому механічно, сливе несвідомо вживати підхожі українські слова живої мови. Окрім того шановний професор дуже працьовитий, дуже ворухливий в своїх працях, завжди закиданий роботою в Галичині в „Науковому товаристві ім. Шевченка“, і в інших місцях, і на Україні в Києві сам слідує й падає коло роботи в редакціях. Ця сила роботи, та ще й строкової¹⁾ само по собі стає для його завадою (служить пом'іхою) для оброблення своєї мови в писаннях на строк в ці хапані роботи, як кажуть селяни. З цієї причини історичні твори проф. Грушевського зможуть читати тільки спеціалісти, або люде науки, звикші до усякових актових чудернацьких мов. Його історія Русі—України це останнє слово науки української історії, але що стосується до мови, то можна сказати, що це остання українська козацька літопись, в котрі усе зведено докупи, перевірено й перегляджено критично й научно. Але

¹⁾ Зам. в васильк. повіті. Строковими робітниками згаються ті чоловіки, що займаються в дідичів на економіях не на рік, а на літо, або на літо й осінь до Покрови.

уся вона написана сливе архаїчною важкою, тягучою, неначе якоюсь літописною та актовою мовою,

Окрім слів тепер ніби-то великоруських, але забораних Ломоносовим з української книжної мови українських вчених XVIII і XVII віків, в історії д. Грушевського трапляється багато слів, забораних з сьогочасної великоруської книжної мови та й чужоземських, і то без усякої потреби, як от: сотворивши собі *в виді* повних *созвучицъ* (підхожих) національних і суспільних елементів (суспільських часток) громадянства... дальше (далі) *глубоко проникли* (глибоко промикувались; в Галичині є таке народне слово, є в Словарі Б. Грінченка), *слабше* (слабкіше, менче), для аккумуляції сили *сопротивления*; самих тих *опорних* точок, потрясене, репрезентація, *кінєць кінцем* (въ концѣ концовъ) *уложилася* дуже *незамітно* (непримітно). В його безліч великоруських слів, так що на двох рядках слів доконче стремить одно або й більше великоруських слів. Лучче б було, якби проф. Грушевський зовсім не пускав нових слів, бо... він утратив самий інстинкт народної мови. Ця уся плутанина така далека од української мови баби Мотрі, як небо од землі. І з цієї причини широка публіка не читатиме капітальної праці проф. Грушевського. Пишкін в свої „Історії русской літератури“ каже, що „русский литературный язык самый пестрый въ Европѣ“... Можемо сказати, що мова в працях проф. Грушевського таксамо пістрьова, ряба, коли ще й не рябіша й важча, ніж у історика Сергія Соловйова, де за основу покладяна мова „баби Акуліни“. Проф. Грушевський любить писати довгими періодами, і через то в його мова виходє важка, тягуча. Щоб стиль був жвавійший і легчий, треба б понеретинати ці довгі періоди на частки, надвоє або й натрое; треба б частіше ставити точки, тоді мова була б легча й жвавіша. Само по собі, що це можна зробити при другому виданні, подбавши й попеклювавши при тому й за саму чистоту мови, повернувши її з галицької підмови на українську мову. Шановний професор багато зробив для української справи, але на наше пощас-

тя і сам не примітив того, що він одною рукою будує, а другою руйнує українську літературну справу.

Його коротка Історія України для широкої публіки написана тільки трохи кращою мовою, і тільки кращою в тім, що стосується до стилю. Стил в йїй легчий; довгих складчастих (сложних) періодів сливе нема. Читається вона легше, бо й сама синтактика в йїй чистіша. Але мову неможна назвати українською, близькою до мови наших класиків, або до вченої мови Драгоманова та д. Комарова. Це та ж таки галицька говірка з усіма йїй прикметами й одлічками од справдешньої української мови. І тут таксамо скрізь бачимо галицьке—від, сей, жите, житем (навіть замість—живоття)! окремо, окремий, очи, на поли, польські падіжі—на зібраню, завдань, слово—здібний (здатний, придатний), чекаю, тримає, рішучо (наважливо), окремі землі (опрічні землі), ріжні (різні, усякові), трівку (?) форму, у ріжних охорон (оборон, захисту), відомостей; тут є і великоруські слова: в глибину (в глибину), безповоротно, і грабити і грабувати, постарався (подбав). Вітовт *девицу* на них свої сили (?), чекаючи йїх, (рушив своє військо, сподіваючись йїх). Всеволод, хитрий і *випрівалий* (?); се *подражити* у Святослава та Всеволода *охоту висадити* його й поділити ся собі його землями. Вийшла якась плутанина: висадить можна на щось високе, на піч, на горіще, на тин, або підсадить когось на віз, на тин, на престол, а с престолу можна тільки зсадить, або скинуть. Або є отакі місця: Всеволод сим разом (?), закликав братів грабити. Ярослав *на правду* хотів (і справді хотів); шарі землі пр. Грушевський називає верствами. Верствами звуть довгі рядки снопів в скрпах та в стіжках; верствами звуть—сословія, стани суспільства, і вік людей, однакових на літа: на верстви міряють шляхи; а шарами кладуть в діжки й кадовби капусту й огірки, або яблука та що инче.

Усі ці хибні списані тільки з одного листочка книжки. Синтактика подекуди шкутильгає. Але все таки цю книжку нетрудно читати, бо мова в йїй не цупка періодична, а

урипча, а зміст йїй цікавий для читальників, котрі зовсім не знають, або мало знають історію України, то й мусять с труднацією та напруженням читати, хоч в йїй ілюстрації вже недуже гарні й зателепуваті, ніби швиденько начеркані ескізи. Але ніхто с тямущих українців не скаже, що це мова українська. Історія написана ніби для Галичини, а не для України. Навить недосвідні в мові читальники, мало тямущі в мовних сьогочасних справах, одразу стямкують, що це якась мова чудна, навить чудернацька. „Коротевка Історія з старих (давніх) часів“, пей загальний огляд українського історичного життя, написаний таксамо нечистою українською мовою, ще й без усяких фактів, і вона придатна тільки для тих людей, котрі принаймні вивчили в школі хоч коротеньку „Русскую історію“ Іловайського. Добр. Гр. Коваленко написав по йїй такий самий загальний огляд вже чудовою українською мовою ніби-то для народу, але як наш народ не знає ж ніяких фактів з історії, то й ця книжечка не придатна для народу, бо усякові умовіводи, виводи й загальні огляди без фактичного оповідання для темного народу все одно,—що й нічого, і він не має української історії й теперички, хоч задля його написали вже багачко усякових книжечок.

І в Літ. Наук. Віст. де ви перегорнеш листки, сливе у всіх сутрудовників мова галицька і то не тільки в статтях, написаних галичанами, але й инчими українськими письменниками, як от статті д. Грете́ра, написані зовсім по-галицький. Мо́ва в його скрізь нечиста, часом чудна й робляна. Окрім чудернацької мови д. Євшана та М. Дорошенка, чудною дивовижною мовою пише свої статті і д. Ів. Кривецький. Його стаття: „М. Добролюбов і Україна“ написана якоюсь мішанкою, сливе по-половині українською й великоруською мовою. В ці статі д. Кривецького стільки великоруських слів, скільки і в д. Грушевського, коли й не більше, як от приміром: *віднісся* (отнёсся), *відношенем* (отношением, стосунком), *блестить* слово, *подрібно́го* (подробного—дрібнякового), *насмійка*—насмѣшка, смішки, *недовірчи-*

вість, приймає в наших очах більші розміри (зовсім по-великоруському), *пристрастних* (прилюбних), появилось (з'явилося) і т. д. До цього він додав ще такі галицькі слова: роспука (туга), прояв (замість—проявків), по нашому—сумашедших, ріжні (різні), ріжниця (різнація, одлічка), трівала не довго (не раоумію), недобррозичливість (польське), річий (річів), наріча (нарѣчіе), також, появ (поївків), назва (назвице), виповів; доривочно—уривчасто. Ці усі хиби списані мною тільки с початку статті на двох листочках.

Д. Кревецький, д. Євшан та д. Залізко, як видно по їх мові, вийшли з мовної школи проф. Грушевського, бо в їх така ж сила великоруських слів... І побіч с цім „Кривим дзеркалом“ української мови ми читаємо оповідання д. Коцюбінського „Сон“, переклади Л. Пахаревського та драму д. Лесі Українки: „Руфін і Прісцилла“, написані чудовою українською мовою, такою далекою од мови проф. Грушевського та д. Кревецького, як небо од землі. Тільки в мові д. Л. Українки є одна негарна хиба: на розі дома, на розі улиці; це так кажуть по-польський—ріг дома (угол дома). І вийшло так, що якісь доми й улиці були з рогами, чого нігде на Україні я ще не бачив, бо всередині дома є кутки, а знадвору дома—є угли, а не роги. Мова д. Євшана й д. Кревецького, через безліч ломоносовських та й теперішніх великоруських слів, дуже схожа на москвофільську мову старої галицької партії в її органах: „Галичанин“, „Прикарпатская Русь“ й інших. Але що стосується до зміста, між статтями д. Євшана й Кревецького є велика різниця: д. Євшан фразьор, гремить ляскучими словами, в котрих хіба тільки випадком трапляється влучна й правдива критична думка; тимчасом в статті д. Кревецького думки виложені логічно й ясно, і оцінювання поглядів Добролюбова й Куліша на українську тодішню справу в шістдесятих роках, як видавалась „Основа“ в Петербурзі, дуже правдиве й розумне. А д. Євшан нащоє прирівнює вірші д. Чупринки до романтичних утворів Пое і тулить їх, як горбатого до стіни, бо вони до Едгарда Пое не стусуються

зовсім, як до давнього романтика; тим часом у д. Чупринки зміст віршів в принципах прогресивний і сьогочасний. Вірші в його дзвінкі, гладенькі, легкі, але часом трапляються й риторичні, фразисті. Мислі в д. Євшана в статтях складаються без порядку, якомусь жужмом. Писання його нагадують кудлату й кострюбату розв'язь снопів, що були зв'язані слабкими перевеслами, слабо скрученими, і порозв'язувались; а в д. Кревецького логічно гарно впорядковані думки нагадують чепурну гарну кладь в довгих верствах снопів в стіжках та в скиртах, де зручний укладальник не дуже стісняв снопи, але чепурно саме в міру укладав їх в верстви в скирті. Але мова... бодай не казати! В д. Кревецького, д. Євшана, як і в д. Залізко та проф. Грушевського мова така сама, як в органах галицьких москвофілів.

II.

Ще гірше поставлена справа мови в газеті „Село“, в цьому органі проф. Грушевського, видаванім в Києві галичинами для просвіти народу на Україні.

С самого початку видавання цієї газети було доручено українцям. Наші українці видавали її чудовою народньою мовою й писали дуже популярно, примитивуючи мову до невеликого розвитку наших селян. І зміст її був цікавий для нашого народу, бо в газеті оповідалось за місцеві народні й текучі українські справи. Було поміщено чимало гарних, часом цікавих статтів по українській історії, по хліборобству; писали й за споживальні товариства й спільницькі крамниці по селах. Видавали „Село“ правописом кулішівським, не розрізняли дієслів надвоє по галицькому звичаю. Ставили папір міцний; малюнки були чудові. Коштів не шкодували. Це була така газета, якої на Україні ще не було, та й напевно й не буде. Але... як вона видавалась чистою українською мовою й не проводила мовних галицьких замірів, бо ніхто не мішав у мову ніяких кроків, помешканнів, майже, від-ів, відчитів, і т. д., то... ні с сього

ні с того... вона була одібрана од українських сутрудовників й опинилась в руках галичан. Заправляликом став д. Юрій Сірвий,—і „Село“ почали видавати галицькою підмовою такою, якою пишуть в галицьких газетах, з усіма галицькими словами й формами мови. З'явилися замість ступнів, сливе, од, цей,—кроки, майже, від, сей, здало ся, пішло ся і т. д. і мова вийшла така, що йії селяни зовсім не могли розбірать і второпать.

Ми не будемо гаять часу на розбірання цієї нісенітничі—для українського народу і тільки обмежуємося випискою де—яких місців з галицьких статтів от таких: „З галицького сойму (?); має ся бути вже останній сойм, набраний по виборчій основі... Майже половина русинів у соймі се москвофіли, котрі в боротьбі Українців з Поляками „заховуються пасивно“ (?), а пераз і зовсім отверто йдуть ва зустріч полякам. Але витрівала (?) безоглядна (чи необачна, чи щось таке) опозиція, навіть гуртки українців досить діткливо (?) (це польске слово й міні не відоме) відбивається на роботі сойму і свідчить, що в краю живе нарід (народ), невдоволений... Щоб зломити українську обструкцію, польські верховоди задумують загострити регулямін (сойму). Але треба власне, щоб українські посли не бояли ся сих загострень“...

От якими „загостреннями“ хотять годувать наш український народ! Чи думали пак автори, що селяни на Україні не знають, що то таке сойм, москвофіли, діткливо, пасивно, обструкція і регулямін? Ціх усіх „загострень“ і я не втямив доладу. І міні ве дивно, що селяни, як казав міні один сільський батюшка земляк с канівського повіта, слухали це „Село“ в хаті, а один з йїх вихопив номер з рук, подер і з досади ще й ногами потоптав. Само по собі селяни перестали читати „Село“, а в містах, як казали міні приїзжі волинці, перестали його купувать. Бо д. Сірий наважився, правуючи газетою, завести на Україні газету білше для пропаганди галицької мови, ніж для просвітністи нашого народа. „Село“ заагубили самі ж галичини, і відповідальність за це падає на д. Сірого, або на того, під

чим заагадом він так робив. Він говоре міні одно, а робить друге, зовсім не те. Це в галичан якась ніби політвка...

Замість „Села“, вони почали видавать газетку „Засів“ с логаними малюнками й на дешевенькому тонесенькому папері. Але й цей „Засів“ видається тільки трохи кращою мовою, і тут проводиться пропаганда галицької мови, котру д. Сірий силкувався нахрапом завести і в народі на Україні... В „Засіві“ вже дозволяють тим українцям, що подають статті, писати—цей, це, але йїм ставляють скрізь—від замість *од*, це б то накривають українські дієслова (глаголи) покрішками, певно щоб селяни самі догадувались, що там всередині замикається, справляють—боятися, на бояти ся і т. д. Сутрудовники галичани пишуть по-своему, ставляють такі слова, як от: чекати, тримати, майже (сливе) і т. д. чого наш народ не розуміє, та ніхто йому й не скаже йїх значіння. Тут є („Засів“ № 1) такі слова як от: *істтоване* (животіння), нанесено *реакцією*, під захистом *організацій* робітників, ці *групи* (купи), *удобрене* (вігнойка), *відкрити*, *насамперед*, чотири (чотирі) місяці, обєднати, обєданого комітету. І скрізь галицьке—від, се, сю, знань (знаннів), жите, страховане, відкрити,—що не одкриває, а морочить і закриває значіння й тямую слів.

Коли на виставці в Ромнах „Засів“ достав бронзову медаль, то це мабуть за статті українців Ковальова та Щоголева по сільському хазяйству та садовництву, а не за галицькі статті, написані негарною галицькою мовою, як от приміром стаття В. Д.—ка про „Здвиг (?) соколів у Львові“, де стремлять такі слова, як: *культурне* значіне, *різні* вистави, концерти, відчити (!?) (читання), *національну свідомість*. Мабуть автор не читав книжечки Грінченка, як треба писати статті для народа. А який в „Засіві“ правопис, як от в словах: обївили (обївши), з'їзд, зїдені, зїдево (зїдено)! Такий галицький правопис, сказати б, буржуазний, а не науковий, це ж якісь загадки та ребуси і то не тільки для українського нерозвитого й темного народа, але й для широкої публіки.

Добр. С. Руссова таксамо почаствовала народ своєю статтею: про „Земський педагогічний зїзд“ у Москві, написаною не українською народною мовою, а галицькою говіркою, де є от такі слова: *найскорше* (найшвидче), *представники* деякі *ухилились*, замість — одхилились, і вийшло, що деякі увігнулись... *рішучого голоса не мали*, (сільські дядьки подумують, що люде з декотрих—або похрипли, або говорили тихо, нишком); не може *триматися* (цього селяни зовсім не втямлять; і чом би не написати—держаться?), *сучасна* (сьогоднішня—було б зрозуміливо); *від науки, пропонувавши*—предложили, бо народ не знає ж латинської мови і т. д. („Засів“ 1911 року № 29). Шановна авторка певно й не читала статтів небіжчика Грінченка, як треба витовмачувати для народу кожну думку, кожну мисль, навіть слова, за котрі селяни не знають і навіть втямку не мають. Мова в усіх її писаннях, загалом сказавши, мішана, нечиста, більше галицька, ніж українська, очевидячки тенденційна, партійна, як мова д. Шерстюка і К^о, ще й до того вона є самого початку, вже давно нашоє уподобала галицьке слово від, покинувши українське — од, і через це позатулювала українські слова неначе заслонкою навіть в свої „Географії“ для народа. Само по собі вона неповинна б і братись писати книжки для українського народа та для українських дітей.

І в цьому галицькому органі ми бачимо пропаганду галицької мови вже помеж народом на Україні. Видають і тулять його якісь надто вже наївні люде, коли цей журнал буде навіть темний та не ясний і для галицького народа. Ці видавці певно і думки не мають про те, щоб писати, загалом сказавши, популярно для народа. Це вже щось дуже скинулось на великоруське „обрусеніє“. І ми теперички на Україні маємо вже двоє обрусіннів... До „Села“ був доданий, як премія, ще й „Народний календарь“ „Село“ на 1911 рік. Нащо він названий народнім, цього ми ніяк не втямимо. Усі форми слів та надійів—не українські: скрізь бачимо галицькі форми, неначе якісь чужоземські: сей (цей), від (од), засідане, жите, в житю, видань, відродження, (одродіння) молять ся,

окремо, окремих, пишуть ся; і цім стародавнім не народнім хамлом закидана уся книжечка, і само по собі це все буде стоять селянам (та й не селянам!) на заваді при читанні статтів, гарних здебільшого на зміст окрім статті М. Залізняка: „Українське жите (наші селяни подумують, що то зват. падіж од жито—жїте!) в 1910 році“. Ця стаття написана не популярною, а галицькою—ніби-то *вченою* мовою, займає четверту частку календаря й написана мовою не для народа, а для інтелігенції, та ще й галицької: тут єсть і *реформи*, і *перешкоди*, і *зорований сойм*, *віддавна* (?), *парламент*, *автономія*, свобода зібрань, факти, *ріжний сойм*, *економічно* - господарські, і *вмислив* (вилічив); і ось які фрази: вони (посли) рішили як найрішучійше домогатися... багато лиха можуть *всунути* спілки *кредитові*, (це виходить, що багато лиха можуть *всунуть*, а не одсунуть спілки кредитові), *обструкція* й инчі. Окрім того в автора багацько великоруських слів, як у проф. Грушевського.

Сам автор родом українець, але вчився в Львові і звідтіль вивіз на Україну таку чудернацьку мову, котрою не личить писати не тільки для українського народа, але й для української публіки. Ця стаття певно написана для якогось галицького журналу, але заблудилась й потрапила в... кївський календарь „Село“, бо який же селянин, при такому зловжитку української мови, втямить, що то таке Румунія (Молдавія), якісь безрогі? (свині), якесь загостренє (загостріннів) між Румунією й Австрією. Наш народ і не знає, і ніколи й не чув, що то таке Австрія, Румунія, сойм і т. д. Цей добродій видав ще й книжечку в Кїві: „Карл Бихер, (переклад, Кїв 1011 р. Ціна 60 к.)“. „Повстанє народнього господарства“. По теперішньому це значить: Бунт народнього хазайства. Ця його книжечка написана якоюсь мішанкою великоруського, галицько-українського, та ще з додачею усякої нісенітничі. Міні здається, що автор, як великий переймач, і до кінця свого життя не виправить гаразд своєї рябої каліченої мови. Щоб вивчитись гаразд української мови, треба йїхати не в Львів, а на села

на Україні, або читати народні пісні та вчить напам'ять прозу Куліша або Панаса Мирного.

Ні „Село“, ні „Засів“ по мові не придатні ні для селян, ні для публіки на Україні. Виходе, що такі газетки на Україні „ні до Бога, ні до людей“, ні „Богові свічка, ні чортові кочерга“, як кажуть на селі. І ці наївні видавці тільки дурно гаять час і марно тратять не мало грошей.

Довелося міні таксамо кликати до помочі побічних добродіїв та знайомих, щоб дізнатись, що воно таке за заголовок статті „Збірника медичної секції“, виданого „Київським науковим товариством“ в книжці I „Записок“ за 1911 рік: „Походжене кил, відсоткові взаємини та особности їх“. Цей заголовок і справді щось „карколомне“. В наш час соткою звється та міра горілки, що колись передніше звалася крючком, або шкаликом, це б то найменша міра, найменша пляшечка горілки. Колись давно на селі та і в містах було кажуть: оце піду та виплю крючок, шкалик, а тепер кажуть: піду та виплю одну сотку горілки. Слово походження нагадало міні слово походить, або пішло, це б то—происходит, произошло; але ймення предметне (им существительное), виведяне од слова походить, по-український було б—ходіння, бо кажуть селяни: міні осточортіло оте ходіння та бігання. В Галичині сотка крон все одно, що сто крон, це б то сотня крон, а відсотками звуть проценти. Як я довідався, це польське слово — „одсетка“, перевернуте на галицьку мову, і вийшло слово відсотка, це б то проценти. Тоді мої знайомі навели мене на думку, що то таке той мудрий заголовок, і що тут певно мовиться не за сотку горілки, а за проценти. І аж тоді ми, гуртом поміркувавши, переложили його по-руському так: „Происхождение гриж і ихъ процентныя взаимности (?) и особевности“. Але воно все таки залилось для нас замашкарованою тайною. Автор само по собі силкувався переложити якийсь заголовок великоруської або инчої статті, і не спромігся цього зробити, та переложив його по-галицький. Так ми й не дізнались, яка думка замикається в тому премудрому заголовку. Якби ав-

тор покинув оті польські й галицькі відсотки і взаємини, та написав натомість слово проценти, відомі навіть кожному українському селянині, та ще й не ставив приставки—від, а поставив од, то може можна було б стямкувати за дещо, або принаймні догадатись, за що буде мова в статті, написані доволі чистою українською мовою, навіть з уживанням скрізь українського од, а не від, котрий дуже ганжує неологізми для читальників. А таких невдатних фраз та слів є чимало в „Записках київ. науков. т-ства“, а найбільше в перекладах Тимченка, котрому ми радили б зовсім не вживати їх, бо він силкувався переложити не зміст тексту в оригіналі, а тільки слова. Буквальний переклад нігде в світі не робиться, окрім хіба нас та галичан. Через це таких перекладів в київських „Записках“ неможна читати, хоч ці „Записки“ загалом пишуться багато кращою мовою, ніж львівські „Записки“, але в їх гарною чистою мовою написані тільки статті д. Грінченка, Ор. Ів. Левіцького та д. Огієнка, а найбільше його оригінальні статті. Він один і єдиний вживає усі українські народні слова, не гидує, не коверзуючи мовою, як роблять деякі добродії, котрим чомусь не подобаються деякі українські народні слова, як—сливе, сливи, сливинь, хіба, опрічний, окроми. Тут принаймні бачимо синтактику, розклад слів український розмовний і живий, а не якусь робляну галицьку мертвоту, де слова розставляються зовсім на латинський зразець, або розкидані скрізь наваля. Якби галичани писали такою мовою свої статті в Літер. Науков. Вістнику, то їх вже могли б читати не дуже вередливі українці... Загалом сказавши, мова в „Київських Записках“ настільки краща од мови в „Львівських Записках“, що їх і рівняти неможна.

Але треба зауважити, що сливе усі переложені статті читати неприємно й важко, а найбільше переклади добродійки Шевченкової, бо в неї мова галицька, робляна й недоладна.

Добрі й гарні переклади може робить тільки досвідчений тямущий письменник, та ще й такий, що має хоч не-

величку творчу мовну здатність, щоб нехибно утворюють нові слова, виводячи будлі-яке нове слово з другого, або с коріня слів, потрапляючи на народні приставки й суффікси, котрі доконче повинні бути схожі й анологичні с приставками й суффіксами в народніх словах якого-небудь рядка підхожих слів. В нас це робиться часто наманя. На змість ці „Записки“ і справді, як писав рецензент „Великороссь“ „составляють счастливое исключение между провинциальными изданиями подобного рода. (Киевская Молва), так-какъ в других подобных изданиях часто помѣщаются сырые матеріалы“. Що стосується до правопису київських „Записок“ й инчих органів пр. Грушевського, то мене дивує його галицький правопис Желихівського з безліччю двох точок сливе над кожним *і* *мяким*. „Записки“ видаються на Україні, в Києві, а не в Львові. На Україні усі письменники пишуть кулішівкою, і ніхто з їх доброхотів не чепляє й ніколи не чеплятиме такої сили точок над рядками. Це відомо кожному, як відомо й те, що проф. Грушевський усім правує й заряджує і в „Записках“ і в Літ. наук. Вістнику, і в „Селі“. Само по собі видно, що він має по́тяг, та ще й великий до заведення на Україні в тутешньому письменстві галицького сьмішного й дивовижного правопису, не маючого ніяких научвіх підстав. Правда, що він викинув непотрібні апострофи, але зате ж ми бачимо і в Л. Н. В. і в „Записках“ отакі правописні чудасії, зовсім не академічні: ве, бе (це дитячі викрики, а не дієслови-бье, вье), пе, пю, бурян, (бурьян), карера, песа, обект (объект), книжка написана з чутем (с слухом), в житю, застережень, (застережіннів), ослаблень, кроки (ступіні), очі, плечи, на поли, батькови, чотири, матери, чоловікови, і т. д. Це ж зовсім не по-українському, а по-галицькому. Виписую зумисне от таку фразу з Літ. Наук. Вістн.: „Особливо віла ся їм отая баба. Так уїла ся, що вони асигновали суму“... Я двічі мусів спинитися, щоб розібрать цей ше-девр галицького правопису, поки второпав, що воно за штука. І скрізь натикаєся на слова: від, се, сю, жите, обновлене, житем,

спостережень і т. д. Очевидячки проф. Грушевський думає, що в Києві він натрапив на добрих переймачів, на якесь тісто, або мякеньку лемішку, с котрої можна зліпять, що хочеш, і він заповзявся з цієї причини навчити цього правопису українських письменників, щоб завести це диво і в нас на Україні. На це скажемо, що його праця й його наївні силкування надаремні. Якби в нас писали по—галицькому навіть тільки самі отакі слівця: чорни очі, добрі матери, в крови, чотири, дядькови, чортови, то й це одно вже здивувало б або й насмішило б публіку А то на тобі ще й—„уїла ся, віла ся баба“! Цю „дурість премудру“ хоч на виставку посилай! І отакі „ребуси“ звуться—*фонетичним правописом!*

Видавництва київських „Записок“, „Села“, „Засіва“, Літер. Наук. Вістника—це щось схоже на галицькі мовні школи, заведені на Україні для навчіння книжної галицької мови, стиля й правопису. Але в цих школах мови, заведених на Україні галичанами та проф. Грушевським, наші українці не вчаться самостійно, доброхотів, а вчаться під наказом (внушенієм), або й під побічним загадом, по котрому українські письменники й усякові газетні сутрудовники „мусять“ примитиковувать (приспособлять) і свій правопис ніби то тільки до... галицького правопису; неначе б то ця уся задумана реформа стосується тільки до „правопису“, а не до мови. Але такі галицькі слівця, як — від, відроджене, віл-віт, відділ, відчувати, жите, питань, обновлень (!), загострень, діткливо, відомостей, питем, віттак, прецінь, відтам і т. д.—зовсім таки не належаться до правопису: це зовсім опрічні, инчі од українських, наче взяті з инчої славянської мови слова, бо в нас вони виходять зовсім инакше: од, одродіння, одвіт (відвіт), одділ, почувать, життя, питаннів, поновліннів, відомостів, і т. д. Навить побічному кміті, а не українцеві, усе це кипется в очі, що заводиться не правопис, а просто галицька недоладня мова.

Деякі українські письменники такі ймовірні, що ймуть галичанам віри, а коли й не ймуть, то, ради заведення жур-

налів на Україні, мусять коритись і мовчать. Само по собі, що публіка не читатиме ж усяких шкільних писаннів та екзерпіцій, писаних чудернацькою сьмішною мовою, та ще й недоладніх, просто таки часом схожих на карикатури на українську мову...

Проф. Грушевський в згадані мною його статті жаліється на нашу українську публіку, що вона не купує (певно галицьких) книжок. Але ж українська книгарня (Безак. № 8) стоїть виданнями українських авторів, а найбільше виданнями бувшої Просвіти та дрібними українськими книжками для народу. А наша публіка тепер як купує будлі—яку українську книжку, то передніше розгортає її, переглядає, читає, і як книжка буде галицька, то кидає набік, бо с кількох фраз, навіть як углядить—*від*, одразу постерегає, якого вона печева, бо за тим—*від* піде низка галицьких слів. Я бачив це в книгарнях на свої очі.

З цієї причини галичини в останній час пішли на хитрощі й позаводили буцім—то видавницькі спілки... в котрих усіх спілників одна людина або дві з галичан. Це щось в пісьменстві схоже на політичні интриги та хитрощі на виборах в парламент або в сейм. Між усікими українськими спілками, як от „Вік“, „Український Учитель“, „Час“, „Лан“, „Ранок“ тільки одна спілка „Ранок“ завжди видавала добросовісно і книжки, і українських авторів, Драгоманова й інших, не псуючи їх мови й правопису. Недавнечко з'явилися видавництва „Лан“ та „Зоря“. Це галицькі не спілки, а один, або два галицькі письменники, котрі трошки виправили свою чудну мову, примитикували її до української й навіть спростили правопис, хоч не зовсім, бо zostавили де-які форми й слова і пишуть замість *од*, *пей*, *це*, *життя*, *ждати*, *боявся*, *держать*:—*від*, *сей*, *се*, *жите*, *відчувань*, в *житю*, *чекати*, *тримати*, *помешканя*, *бояв ся*, *кроки* й *инчі* польські й галицькі їм сподобні слівця. Певно це єсть остання поступка українцям і „найрішучійший“ взорець для наших українських письменників на будущий час. От видання спілки „Лан“, котра видала книжечки д. Юрія

Сірого: „Крим“, „Подорож (це б..о, Мандрівка) краплі“, „Жите (по нашому це не живоття, а—„житье“) рости“ й *инчі*. Д. Сірий добренько виправив свою мову. Але в цих книжечках ми бачимо скрізь усі згадані вище галицькі „поступки“ нам в правописі, як от — робило ся, від, сю, відійшов, жите і т. д. і це писано „для українських дітей“! А от видання галицької—ніби-то спілки „Зоря“ (№ 7, ціна з к. 1911 г. Київ), певно для українського народу, або для української молоднечі, „Морський Гайдамака“ Бласка Ібаньеса. В цих книжечках таксамо натуляно скрізь: від, се, сей, майже, розпач (польське слово,—одчай), пароплав, підприємство й *инча* нісенітниця в перекладі якогось ніби-то Н. Дмитрієва.

Як тільки видавництво „Вік“ розпочало свою роботу, заходившись видавати українських авторів с перелицьовуванням мови (і в моїх книжках), проф. Грушевський намовляв і мене писати оті самі форми й слова: замість українських слів—*од*, *пей*, *життя*, галицькі — *від*, *сей*, *сю*, *жите* і т. д. щоб надать українській мові галицьке обличчя. Само по собі я не згодився на таке псування осередкової мови, це б то мови сливе усієї російської України до Кавказа, котрою писали на Україні сто год наші класичні письменники, та й я сам тоді вже писав років с тридцять. Я добре знав, що ці усі стародавні слова й форми смішні для пашої публіки. Окрім того, як письменник і вчитель літератури й російськ. мови, я був добре досвідчений в історії усякових літератур, що скрізь в Європі за ґрунт і основу кляжньої мови були взяті осередкові мови, маючі в своїх формах і лексії найбільший район, а не усякові дрібні підмови й чудернацькі говірки, а часом мішанки на краях, межуючих з судсудними націями. Але професорові Грушевському знать було байдуже за цей письменський загальний закон, бо він передніше од усього історик. А кожний літератор повинен звертати увагу передніше од усього на мову своїх утворів, дбать за неї й пеклюваться за її чистоту й народність. Тимчасом усім історикам байдуже за мову: в їх на першому

плані стоять історичні події, а не чистота мови й гарний стиль. Окрім того усякі стародавні акти, їх чудна стародавня мова, усякі літописі несвідомо несуть мову їх писаннів. Сливе в усіх істориків мова важка, тягуча, періодична, цупка. Щасливою відлучкою з цього правила були історики Драгоманів та Костомарів, бо вони були одночасно с тим і етнографи, збирали народні пісні й казки й видавали їх. Це й є причина, що їх українська мова в писаннях стала й стане, як основа й ґрунт наукової вищої нашої мови. А проф. Грушевський навіть трохи глузує з народньої мови, називаючи її мовою „баби Мотрі“. І ця помилка завела його книжню мову в якісь пущі та нетри старовинної мішанини. Я вже тоді постеріг і догадався, хто дає направу (настроєніє) співникам видавництва „Вік“, щоб перекручувать мову й форми і в моїх писаннях, і в утворах інших сьогочасних письменників, та в збірниках, як от „Дубове листе (листя)“, Літературний Збірник і т. д. Окрім галицьких видавничьких буцім-то спілочок на Україні недавно виникли й українські спілки, закладані молодими українцями, як от у Полтаві „Український Учитель“. „Укр. Учитель“ видає книжечки зумисне мовою псованою, бо веде пропаганду росповсюдження на Україні недоладної підмови. Для приклада ми виписуємо усі галицькі слова з одної виданої „Українськ. Учителем“ книжечки: „Казки“ Братів Грімів. № 7. Ціна 3 к. Переклад Гр. Щерстюка: відмовив, „кроків три“, відрізати, спіткала ніч (зостріла, захопила), людське помешкання (житло), втікли від свого помешкання, замислився, *наслідком твоєї іграшки* буде те... І скрізь стоїть—від, ще й зверху апострофи: б'юсь, поб'ємось, з'явився. Само по собі, що ці казки видані не для дорослих, а для українських дітей, та ще й сільських. І міні одно чудно: ще й досі ніхто нігде не поставив в скобках значіння цих польських слів—кроки (ступіні), мешкання (житло). Тим-то і до цього часу ніхто з читальників й не знає й не відає, що то за кроки, мешкання, хоч їх найчастіше потрібують де-які письменники. Гарний же цей „Україн. Учитель“, що

напихає книжки для дітей отакими словами, і то не знєзнаки й нетямучести. А от і д. С. Черкасенка книжечку „Яма“ (№ 27. Ціна 1 к.) видав той таки псевдо-український „Учитель“, де на обгортці вже не написано ні Полтава, ні Київ, ні рік, тільки написано: № 27, десяток перший, кв. 6. Щось воно потаємне й чудне, щось відлучене с простору й часу, як буває в декадентських писаннях. Це все видавництво людей партії з відомими нам тенденціями, котрі вже збанкротовані перед українською публікою. І тут написано скрізь: в'їдливий, від того, брудні, п'є. Усе це написано не педагогічно та ще й зумисне, с тенденцією, щоб привчать змалку дітей і молоднечу на Україні до... польських слів, та до—від, сі, сей і т. д. щоб галицька книжня мова знайшла собі вже готовий ґрунт на Україні й швидко прицепилась.

Окрім цих видавництв теперички галичани заходились видавать і пускати на продаж у Києві опрічні книжки й книжечки окроми од усяких видавництв. В усіх їх мова потроху галицька й безпремінно с тими прекметами, на які намовляв і мене проф. Грушевський: скрізь там стерчить—від, се, такі форми, як жите, питам, робило ся, бояв ся, як от в книжечці оповіданнів добродійки Сулими, де не показано навіть, де вона друкувалась, та в перекладах оповіданнів Бласка Ібаньеса ніби-то якогось Дмитрієна, і в інших книжечках. На цих усіх книжечках написано на обгортці: Львів—Київ, або ще потаємніше тільки — Київ. Усі вони друковані на гарному папері, як і видання „Лан“, скрізь у тексті доконче прехороші малюнки для ілюстрації зміста, часом і шага невартого, бо по виданнях видно, що потаємні видавці на свою напастливу для нас пропаганду не шкодують грошей і мають чималий засіб в кишенях, хоч вони й несуть велику втрату од недостачі покупців на Україні. Добрящий папір та чудові коштовні малюнки ставляються задля присмаку та для принад, як от, прикладом, рибалки ввечері, напередодні удіння, кидають у воду принаду для риби й її ласощі з вареної пшениці значайно в тіх місцях, де вони на сідлах улять рибу, щоб рибка заласувала,

швидко вхопила в жабра гачок і попалася в юшку. Але ці наївні хитрощі потаємних видавців не вдалися, бо українська публіка швидко розшолопала й обминає ці зрадливі гачки, закинуті на пагубу українському пісьменству й примитиковані хитро, та не дуже мудро. На ці гачки та гачки попались тільки непоміряні декаденти та нетямущі й не-далекосяглі партійні добродії Лемішки та Лемішковські. утворені з мякенької лемішки, с котрої давня Польща колись наліпила собі добру половину своєї шляхти.

За ці гарні й чепурні галицькі видання на Україні, повидавані для принади, можна пригадати одну приказку: „вміла готувать, та не вміла подавать“, але про ті гарні галицькі видання в нас на Україні можна сміливо сказати: вміла подавати, та... не вміла готувати.

III.

Профессор Грушевський виступив великим діячем в українські справи і в Галичині, і на Україні. Він впорядкував галицькі інституції, організував їх, позаводив і на Україні видавництва, написав Історію України-Русі, цю капітальну працю по українській історії, в котрі зведені документи і систематично всі історичні акти й літописні матеріали, перевірені с критикою й перечищені од плутанини. Але він однією рукою будує, а другою рукою руйнує загальом українське й своє сукупно з ним будування. Цей орудник його руйнуючої сили є та мова, котрою він орудує сам, котрою написав свою капітальну працю, і тією мовою пише й тепер, ще й має шкодливий замах завести ту галицьку книжню мову й на Україні. Він сам, пробувши двадцять п'ять год в Галичині й одбившись од української мови, теперички й не знає, та и не хоче втямити гаразд, що сам несвідомо висмикує самий ґрунт спід української літератури, та і спід своїх видань у Києві, копаючи під ними яму. Мова в його виданнях, та і в писаннях намотованих галичанами декотрих молодих українців, така чудна

й погана, і така полонизована і через те навіть сьмішна, що публіка на Україні їх не читає й ніколи не читатиме, бо та мова вже стала предметом сьмішків, та й глузування. Сливе усі перші газети на Україні, писані прихильниками тієї мови, як от: „Вільна Україна“, „Шершень“, „Слово“, „Рідний край“, „Громадська думка“, впали й зникли через свою галицьку мішану мову; бо ширша публіка обсьміяла їх за мову й одхилилась від їх. Те ж саме може трапитись й з усіма виданнями проф. Грушевського в Києві, та й с тіми виданнями українців, що пишуться такою мішанкою, сьмішною для публіки. Через свою не українську мову, а якось галицьку мішаницю вони не матимуть ні спочування, ні поспіху серед ширшої публіки. І ніде марно й праця проф. Грушевського, і надаремно пропадуть гроші, змарновані на добрячий папір та гарні малюпки. Такі книжки втратять на Україні свій ринок і зовсім підірвуть авторитет і вартість самої української літератури; та вже таки потроху й підірвали в наш час... А в Галичині нема справжнього книжного ринку, бо там як тільки книжка коштує більше гульдена, то на неї вже нема запити (спроса) в книгарнях, і вона не купується. Українські дорожчі книжки, повидавані українцями в Галичині, розкуповуються не в Галичині, а на Україні.

Деякі добродії пишуть, що ніби то Галичина в будучині стане Піємонт для України. Вона й теперички єсть наш Піємонт, але хіба тільки через те, що Галичина має п'ять офіційальних українських гімназій і п'ять гімназій приватних, 10 кафедр у львівському університеті, два панянські інститути—один у Львові, другий у Перемишлі—для дочок священиків, три (утраквістичні) учительські мужеські семінарії і дві панянські; а Буковина має три мужеські українські гімназії й кілька українських кафедр в університеті в Чернівцях. Але що стосується до літературної і вченої мови, то я повинен сказати, що ні Галичина, ни Буковина ніколи не будуть та й непонинні бути українським Піємонтом, а ним була й повинна бути російська Україна.

Сто год вже минуло, як почалася й розвивалася нова українська література на Україні й виставила багато талановитих письменників, ще й одного генія поета. Сто год минуло, як Ів. Котляревський покинув старосьвіцьку давнішу книжню мову українських письменників XVIII віку Дмитрія Ростовського, Оеофана Прокоповича, Моргульця, Сковорода і т. д. і розпочав нову українську літературу, заводячи чисту народню мову, а за ним слідком пішов довгий рядок письменників.

А теперички в останній час галичани с проф. Грушевським на чолі напосілись на нас, щоб усі наші письменники писали галицькою книжньою мовою, цією остачею давньої старої „квівської“ книжньої мови, та ще й прийняли усі граматичні форми й надіжки галицької підмови, де є добра половина польських форм і сотень зо дві польських слів. Вони хочуть повернуть назад сливе на сто год нашу вже сформовану й упорядковану книжню мову. Це виходе просто таки смішно, не то що не натурально. Це все одно, якби в Великоросії з'явилися такі безтямкі намагання, щоб великоруські письменники кидали писати сьогочасною своєю мовою і писали старою ломоносовською мовою, або мовою Державина й Тредьяковського, котрої зріклися ще Пушкін і Крилов. Тенденції галичан і проф. Грушевського просто таки наївні, хоч і знайшлися між молодими, та й не молодими українцями такі, що навіть с пересвідченням і зумисне почали писати якоюсь мовною мішанкою, схожою на карикатуру на народню українську мову й мову класиків. І в їх вийшла не мова, а якесь „криве дзеркало“ української мови. І хоч би ми й завели на Україні в письменстві ті деякі форми, які накидає нам усім проф. Грушевський: від, сей, пите, житем, начинань, вимагань, боюся, бояти му ся, очи, плечи, тінний, плечий, души,—то й це поспувало б тільки чистоту нашої мови. Очевидячки, що галичани й проф. Грушевський просто таки хочуть підвести мову наших письменників під буцім-то вже виробляну вищу наукову мову в львівських „Записках“ наук. товар. ім. Шев-

ченка, котрих ніхто в нас не купує й не читає, та під мову в „Історії України—Русі“ проф. Грушевського, котру хоч часом і купить хтось, але мало хто їй читає. Така ж сама доля була б і наших українських книжок, якби ми підвели книжню мову на Україні під цей „ідеал мови“. А це була б траурна перспектива для письменства на Україні....

Въ сьогочасних виданнях в самі Галичині мова не покращала, а погіршла, як я зауважив в № 10, рік 2 журна-ла „Вісти з Запорожжа“, часопись руханкових (!) пожарних і змагових товариств. В передні статті „Ділами не слезами“ є місця, котрих я зовсім не міг зрозуміти навіть наздогад, міркуючи по течії мислів, як от: „Красвий здвиг (?) руханкових (?) і змагових (?) товариств Соколів та Січій (Січів), які належать під его провід (?)... Має бути перегляд роботи українського народу на поли (на полі, а то виходе—на поли одержі) виховання сили, спільної карности (?) й енергії. Такий перегляд викаже (по ланному—допессть: ви-каз—донос), о скільки дотепер рухливість (рушливість) на-ції (нації) збільшила ся (побілшала). Шевченко плакав над своїм народом (?) певно за своїм народом). Але зле (погано) роблять *тоті* українці, що звертають цілу свою увагу... на его *прошибаючі* (?) *скарти* (?). Хто *лише* *тоті* слова має в тямці, попадає в *грижу* (це б то мабуть—впадає в тугу, в гризу, смуток), а *відтак* в *безділну* (непаче великоруськ. безділник) і безвадїйну байдужність. *Если* (коли) маємо *станутти* (стать) в ряді свободних народів... *Руханка* (Рушіння) і спорт не є самі для себе *цїлю*. Они є лиш ділом (діло), лиш *средниками* (способи, орудники), щоби вже в молодім поколінню (поколінні) розбудити *рухливість* (рушливість, воружливість). *Руханка* (рушіння) і спорт ма-ють викорінити *наклін* (нахильність) *до кирилї*, (?) *непослу-ху* (неслухання), *безцїльности* й *непостійности* (?). Пімці старають ся (дбають, пеклюються), щоби в кождім місті були *обширні* (?) *площі* (майдани) *до трав* (до заправляння, заправляться—приготовляється к поступленію в училище, а заправляльник—це „приготовішка“ по великоруському), ігор

(игриш) на свободнім воздусі та *ружині* (певно ружинні ?); се є салі (зали) до руханки, і т. д. Якби великоруські літератори задумали писати підмовою орловською або олонецькою й новгородською, то вийшла б якраз така кирина-чудасія, як в „журналі“ „Вісти з Запорожжя“. Це не мова, а якийсь місцевий діалект, яких є багацько в Карпатах. Знов скажу, що „боюся Данайців, припобісних нам такі дари“.

За весь час, одколи розвивається галицьке письменство, я знайшов у йому тільки трохи більше десятка неологізмів, слів вищого порядку, складяних добре і вдатно, як от: переважно, здійснити (исполнить, осуцествить на дѣлѣ), вражіння, переважувати, зміст, вплив, пересвідчитись, неможливий і т. д. котрі й я вживаю в писанні. Решта неологізмів, як от виведяних є польського коріння, невдатна і зробляна не аналогічно є складом народніх слів, як от: завдяки, рухіння, відруховність, проява, виява, розвій, (пробівок, виявок, розвиток), руханковий і т. д. Натомість вони просто таки перероблюють, або беруть силу чисто польських слів: передплата, одсетки, помешканя, передплата виносить (пшедплата виносі), остаточно, старанно, рух, рахунок, рахувати, співчуття, співробітник (спулирацовнік,—сутрудовник, співчуття (спочування), і т. д. Коли б часом не перевели в Київ і редакцію отієї „Рухині“.

По границях меж двома племями скрізь звичайно буває мова перехідна й мішана, з багатьма словами, не перейнятими зумисне, а споконвічними, загальними для обох народів. Завсідне неперестаюче поновління й прогресуючий дальший розвиток мови, котрий завжди буває в осередку нації, не швидко доходить до окраїнних говірок та підмов. І недивно, що з цих стародавніх говірок, як є старого націння, або дуже старого коріння не виростуть паростки та буйні пагоння, не розівьється багата книжна й наукова мова. І ми справді прикмічасмо, що в галицькій мові єсть багацько слів з українськими коріннями, але є приставками чудними, неначе зробленими навмання, або перейнятими є польської мови, як от прикладом: облишити—залишити, об-

стоювати—встоювати, підприємство (приставка під показує місце на споді, або коло чого, а в цьому слові треба ставити приставку, назначаючу время—перед, пред); відруховність (в Євшана), надслухати (підслухати), усувати—(одсувати, тут польська приставка), відчитати, відчувати (почувати), співчувати (спочувати,—тут польська приставка), і т. д. Приставка від, як і наше од назначає рушіння од предмета, а не в самому предметі, а через те галицька приставка від в народньому нашому слові почувати, чувати (що там у вас чувати?) показує, що людина не почуває чогось в собі у серці, а одсовує почування од себе, або й одганяє од себе рушіння (в слові—відруховність). І для українських читальників отакі приставки здаються чудними, бо ставляють тяму слів напереверт. Через те ж у галичан усі слова, виведяні є польського коріння *руж* (в українс. руш, тільки в однім слові рух—ворухнуться од глагола—ворушиться) виходять просто сьмішні, як у д. Євшана—воруховність, або в „Вістях з Запорожжя“—руханковий (ворушливий, воружкий), рухливість нації (певно—ворушливість), рухіння, руханка (рушіння, воружіння), на рухівні (?)—ворушінні, в рушінні, в воружні. Те ж саме треба сказати за слова, виведяні є польського—рахунок (облічка, обліч); тутечки вже виходє чиста польщизна, неначе галичани не знають, що в українській мові є слово—лічить, перелічувати, лік погубив (счєть), а з цих слів легко вивести слова: перелічка, облічувати, облічка, недоблічка (недочєт). Є ще й старі слова XVIII віка в актах: облік, обліч (счєть, смѣта). Є новіше—общот (Світова Зірниця). Одже ж з цієї причини галицькі письменники складають багацько негодящих, навіть сьмішних неологізмів, і занадто мало неологізмів годящих, підходящих аналогічно до народніх українських, котрі навіть народ одразу зрозуміє, як от—штукарество—(од народнього штукарь), штучність (од народніх слів—штучний, штучно—искусно, гарно зробляно, або штучний—искусний, прекрасно сдѣланный). Тимчасом в галицьких писаннях і в проф. Грушевського скрізь вживається слово—штучний в значін-

ні—робляний, підробляний (дѣланный, поддѣльный) Може бути і так, що галичани не знають дійсного значіння слова—штучний. Міні казав один чоловік, Василь Савенко, родом спід Камянця: машину привезли табу штучну (прекрасно, искусно сдѣланною), що вона сама друкує, сама й одкидає листки. В київщині слова-штучно, штучний мають значіння—искусный, прекрасный: на іконостасі рямі й зверху янголи виробляні штучно; штучно вирізані листи й квітки. З цієї причини само по собі треба викинути слово штука, віби-то—искусство, бо „на штуки“ лічить кожну річ і народ, і треба б покинути усякі—умілості, мистецтва і писати—штучниство, бо навіть селяни легко догадаються за його значіння, за що йде мова, хоч наші письменники не всі догадаються; або взяти слово—искусство, щоб не було плутанини в книжках. Ота „штука“ часом плямує й ганжує деякі гарні вірші в Чупринки, і гарні повісті, як от д. Яворницького: „Де люде, там і лихо,“ де стерчить негарна та „штука“, на котру тільки очі вирачши з дива. Замість слова—пристосувати (приспособлять) треба писати народне слово: примитикувати (од митикувати—соображать), або прилажувати, приладити. Слова ці є в народа (канівського повіта), то й вдумувати не треба. Хвалить Бога, що є. Народні слова треба вживати, пускаючи в обертання в письменстві, а не викидати.

В згаданих вище чотирьох галицьких органах, підручніх проф. Грушевському, скрізь вживаються три польські паділки; на засіданю, на зібраню (на засіданні), завдань, весіль, значень, знань, до Петербургу, та—очи, на полі, на печі, поезія, нація, статей, відомостей (статтів, відомостів). Ми вже перелічили в свої передніші статті усі слова, що мають закінчення на *ei* (людей, грошей, і т. д.) в род. пад. мн. числа. Решта слів на *ь* і *я* мають закінчення в род. пад. мн. числа в українській мові на *ie*; відомостів, значіннів, оповіданиїв і т. д. Сам проф. Грушевський і досі вживає в своїх статтях і в короткі свої історії—слово „змагання“ не як—лайка (спорь), а як—усилення держави (зміцніння, подужчання, дужчання). Це робить велику плутанину в голові

кожного читальника, окрім самого автора та д. Шерстюка, бо й він вживає в „Світлі“ це слово не як лайка, а як силкування. Проф. Грушевський ще й досі вживає слово—суспільність (общественность) замість слова суспільство (общество). Час би шановному професорові змінити ці слова, що стоять не на своєму місці, і попеклюватися хоч трохи за чистоту української мови, щоб зробити легкість читальникам. Але видно по його великій плідності, що його робота ханана, як кажуть на селі. і через те повна хиб та помилок.

Неможна й наважливо обвинувачувати шановного й працюючого професора за важку й нечисту українську мову в його утворах. Він завжди живе у Львові, де чує навкруги себе тільки польську мову, або книжню галицьку. VII том його капітальної історії вже написаний трохи кращою мовою, трохи ближчою до української народної мови. Але й тут стиль в його важкий, який звичайно буває сливе в усіх істориків, окрім хіба Костомарова й Драгоманова. Він любить вживати довгі важкі періоди, як люблять їх німецькі вчені. А щоб мова стала жвавіша й легча, треба перетинати тягучі періоди, одхиляючись од довгих додаткових мислів та думок. Це зробило б легкість для кожного при читанні його капітальної праці.

Галицькі органи в Києві з їх мовою й правописом наробили українському письменству багато шкоди, може й не поправної. Вони збавили й пописували мову наших молодих журнальних письменників, в деяких механічно й невідомо для їх самих, як механічних переймачів; збили є пуття кількох свідомих прихильників цієї шкодливої системи й теорії механічного з'єднання й змішування двох мов,—галицької книжної, і мови наших класичних письменників через механічну перемішку слів і викидання українських народних слів та вставляння натомість навіть непотрібних галицьких, або галицько-польських, чуждих і не зрозумілих ні для публіки, ні само по собі для українського народа. Ця чудернацька мова одбила од української літератури багато українців, котрі читали українські книжки, або мали при-

наймні прихильність до рідної літератури. Багато українців зневірилось (разочаровалось) в заходах цієї справи й одхилилось од нас. Ця галицька книжна мова дала супротивникам нашим,—правим партіям такий орудник для сьмішків та докорів, направляних проти нашої літератури, котрому позавидував би сам сатана. Це чорні хмари, що нависли над нами, бо їх нагнали галицькі органи проф. Грушевського й галичан, котрі нахрапом с хитрощами напосілись на українське пісьменство й наважились завести свою зателепувату мову на Україні. Тепер ми вже маємо одно офіційальне „обрусеніє“, а друге неофіційальне обрусиніння. С кайданів старої всеросійської цензури, що колись в написах на рукописах вимагала од мене: „Не смѣть отступать отъ принятаго правописанія“, наша література викрутилась і виїшла принаймні с чистою мовою. Теперички над нашою літературою вже висне—ще й цензура галицька в Києві, силуючи нас писати галицькою книжною мовою, ще й правописом с хмарою точок зверху слів. Проф. Грушевський всім українським сутрудовникам натикає тіх точок і переробляє українські форми мови на галицькі: од на від, пей на сей, житті—на жите, начинаннів—на начинань. Тільки одному д. Винниченкові дозволяно zostавить—цей і ці, але решту переробляно по-галицький на—від, жите і т. д., а в його драмі: „Чорний медвідь і біла Пантера вже навпаки: дозволяно йому ставити замість від—од, але й за те звеляно ставити: сей, ся, замість—цей. Проф. Грушевський веначе знущається над моєю українських пісьмеників і не церемониться з ними. Бо як у Галичині друковали мої утвори та утвори Коніського, Кримського й инчих, то галичани не змінiali нам—од на—від. І може ми й надеремно винусемо в усьому лиху галичан. Може в руйнуванні української мови треба вивувать одного тільки проф. Грушевського... Може то в йому одному причина теперішньої руїни української книжної мови. Для Грушевського українські літератори—це тільки ніби матеріял, котрий він гне в мові, як схоче, для своєї надібки...

Щоб направить гинучу літературну справу на Україні, профессорів Грушевському треба покинуть свою шкодливу систему силуваного заведення на Україні галицької книжної мови й чудернацького правопису, і не гаячи часу, видавати свої органи українською мовою й давнішим простішим і практичним кулішевим правописом. Галичанам я ражу похопитись з виправкою своєї мови й примитикувать їй до української мови наших класичних пісьмеників й українського народу. Кожний просвічений і тямущий український пісьменик, свідомий в справі виробління книжних мов в європейських націй, зроду-звіку не згодиться писати галицькою провинціальною підмовою й книжною мішанкою, недоладною й чудною і по етимології, і по свої латино-польські синтактиці. Кожний тямущий і просвічений наш пісьменик йтиме, і повинен йти слідком за мовою наших передвішних класичних пісьмеників, за мовою Котляревського, Куліша, Шевченка, Глібова, Ол. Стороженка, Панаса Мирного, Карпенка-Карого, Кропивницького, Коніського, Гринченка. Бо так воно повинно быть. Не можемо ж ми зріктись їх мови з українськими формами й синтактикою, як зраця для нас. Галицьку мову прийняли тільки декаденти, та папахались нею механічно наші молоді переймачі. Бо молодеча звичайно буває не дерзка на вдачу й необачна—од недостаті літературного досвіду.

Зразці наукової мови нам (і галичанам) дали вже писання Драгоманова, проф. Пулюя, проф. Студінського, Ом. Огоновського, Олек. Барвінського, д. Комарова, д. Єфремова, д. Лотоцького, проф. Кримського, Леон. Пахарецького, Т. Осадчого, д. Яворницького й инчих. І українцям, і галичанам треба йти слідком за ними, а не слідком за проф. Грушевським та чудернацькою ніби-то науковою мовою Львівських „Записок наук. товариства“. Цю мову треба зовсім запехаять, як невдатну, нечисту й через те чудну, обважнюю то великоруськими, це б то старокиївськими словами, лемковщиною, то неологізмами, виведяними то с польського коріння, то з великоруського, якимись—річницями, наріжними

камінями, двигачами, рухівнями, настріями (направа), устро-ями, тяглістями, і. т. д.

З галицьких письменників вже добренько виправили свою мову д. М. Венгжин, Юр. Сірий, д. Порш, д. Рудніцький, (Кбр. географія України), д. Стефаник, д. Олекса Ремез, („Ковбок. Літ. Наук. В. 1911, кн. III). Його карпатська казка „Ковбок“ написана талановито й гарною українською мовою, тільки шкода, що він не ставить принаймні в скобках значіння декотрих карпатських слів, як от—ледінь (по—венгерський) парубок, молодець, планина—рівні терраси на горах, босаги (сакві), працюючи в бутинах та при дарабах, (цього й я не розумію). Шкода, що усі ці письменники дають неприємне галицьке обличчя свої мові словами, надіжками й приставками - від, сей, майже (сляве), жите, в житю і т. д. І тільки д. Микола Венгжин та буковинська поетка Ірма Остапівна зовсім добре виправили свою мову й пишуть простою кулішівкою. Такою мовою Микола Венгжин нещодавно видав в Чернівцях свою книжку під заголовком „Ганна Барвінок“. (Чернівці. 1911 р. ціна 80 сотків—35 коп. Весь дохід призначений на зберігання могили Куліша). Д. Ірма Остапівна таксамо видала свої вірші під заголовком „Китиця незабудків (Чернівці 1911 р. ціна 30 сот. 25% на українські школи в Галичині й Буковині) с переднім словом М. Венгжина. В цих обох книжечках і проза, і вірші написані гарною, зовсім чистою українською мовою навіть з усіма її формами—од, цей, життя, ще й без розривання дієслів на частки, бо автор пише; не боїмося, шукатимете а не шукати мемо, боїмо ся і, т. д. Д. Маковей таксамо може писати чистою українською мовою, але з якоїсь првчини він знов пише галицькою мовою.

IV.

Решта періодичних українських виданнів видається українською мовою з українською синтактикою й з українськими етимологічними формами й кулішевим правописом або

тільки з однією точкою над і, або з двома точками для позначування і йотированою. „Рілля“, „Світова Зірниця“ й український одділ в „Почаєвських Извѣстіях“ видаються дуже гарною народною мовою і дуже добре й педагогічно примитиковані до невеликого розвитку селян. „Дніпрові Хвилі“, „Світло“, „Рада“ таксамо, загалом сказавши, видаються доброю українською мовою, але не скрізь в статтях однаковою: де трапляються статті або дописи з Галичини, там буває неначе накладяна латка: зараз око натакається на якусь инчу, не народню, якусь робляну синтактику; слова поскладані по латинських зразцях, неначе перетасовані, а далі підуть—від, майже, сей, ресторації й инча нісенітниця. Галицькі кореспонденції треба dokonешно виправляти, або й перекладати на українську мову, щоб не нашкодить нам, не сьмішнити публіки й не одхилить її од українських виданнів. І галичанам нема чого зобіжтатись за це, бо в нас публіка завсім инча, і вона знає тільки мову свого народа та мову українських класичних письменників. Само по собі в цих органах зразцевою українською мовою з її усіма формами пишуть тільки талановитіші літератори, котрі ніколи не приймали галицької системи змішування двох мов в одну загальну книжню мову, як от д. Л. Пахарецький, Т. Осадчий, д. Єфремов, д. Комаров, д. Жебуньов, проф. Кримський. В инчих сотрудников, котру статтю ни розгорни, передніше од усього стикається з модними польськими слівцями або й галицькими, а не з відповідними їм українськими.

От приміром вже в 1-му номері „Світла“ за 1910 рік в передній статті „Наші завдання“ стоять слова: неграмотний—неписьменний; єдиний вихід ми бачимо „в змаганнях“ до освіти; тут замість—в потягах, в силкуваннях стоїть слово змаганнях, це б то—в „спорах“, в сперечаннях, або й лайці: це совсім так, як в Історії України проф. Грушевського.

Розгортаємо й читаємо статтю д. Гр. Шерстюка, написану гарним жвавим стилем, і тут намощено от таких сьотикачів: „одстоювали“ широкі „кола“ людности (встоювали за широкі маси, гурти..., національне „чуття“—(національ-

ний слухъ) — почування; переконали б — (польське) пересвідчили; впевнили рух (польс.) — рушіня, прагне (польс.) — жадає, на перешкоді — на заваді, навіч — уявки, злочинця — (польс.) лиходія, позиточною — (польське) корисною, також — таксамо; розкривати очі — розплющати очі, яскраво — яро, йскряно, окремінність — опрічність, окромінність (це мій неологізм, перевернутий на галицький лад), завдячувати — дякувати, прикростей — прикростів, зупинитись — спинитись, старанно — вважливо, оздоблено — (польск.) прикрашено, с почуттям — с спочуванням, статей — статтів; його (Грінченка) змагання будуть нашими змаганнями: це в перекладі буде: його сварки будуть нашими сварками, а не силкуваннями. Ця плутанина мови нагадує плутану мішану мову д. Петлюри. Автор певно хапав свою мову не в Полтаві на Кабіщанах, вбо Павликах, а виписав ці старі давні мариновані консерви мови в Австрії, бо широка публіка й наш народ не втямить, що то за „спори“ (силкування) були в д. Грінченка, котрі стали й нашими „спорами“. Треба було сказати — силкуваннями. Чи можна ж на цей раз винувати нашу публіку?

Розгортаю книжку далі й читаю статтю д. О. Руссової, і тут бачу плями в мові, звичайні в усіх її писаннях: в охоронних школах (scoles gardiennes) — це б то доглядальних школах; від них — од їх, рахування — лік, лічіння; майже — сливе, зрахувати — перелічити, лягло тягарем — вагою, відокремилась — одокрімилась, одокромилась; мешканців, — (пол.) жителів, жильців; окремою — опрічного; навчення — навчіння, зупинається — спиняється, постійні — заведні, обговорюються — обмірковуються, а не оббріхуються; виконували обовязки — сповняли, робили повинності; помешкання — (польск.) квартира, житло: мусить бути — (пол.) повинно бути, рух — (пол.) рушіня. І в ці статті якийсь винігрет, вихоплюваний з галицьких книжок. І скрізь у статті стоїть від замість — од. Д. Руссова й досі пише неначе для загинувшої через таку погану мову „Громадської Думки“, ще й досі не покинула своєї шкодливої для України тенденції. Збавила вона й свою „Географію України“, отим *від*: (від хати, відкрив, і т. д. так

що сільські школярі не розбірають цього й кажуть міні, що це *видз* хаты, *видз* оселі, це б то лице, фасад, передній план. Це гарна українська педагогія! В д. С. Черкасенка („Запуда“ ст. 41) мова чистіша, але й тут є маринати, як от: довкола — навкруги, розпачливого (польс.) життя — одчайного; сестри стислись, *звускли* до фізичного *ощуття*; (я нічого тут не разберу); Михайло мешкав — жив, квартирував; не рухаючись, не ворущачись; руки рухались — руки ворущились, рушались, також, і т. д. І скрізь у його статтях — од, від, але мова в його все таки трохи краща, ніж у передвіше згаданих мною добродіїв. Та і в решті в усіх статтях в ці книжці мова чистіша, ніж у д. Шерстюка та д. С. Руссової, котрі ніби зумисне заповзялись робити пропаганду на Україні галицької книжної мови з її полонизмами. Д. Шерстюк та д. Руссова, як і пр. Грушевський, через свою тенденцію, однією рукою будують, а другою руйнують нашу письменську справу.

Перечитав я першу книжку „Світла“ за 1911 рік. Що стосується до зміста статтів, то треба сказати, що ця книжка складяна дуже добре; увесь матеріал примитивований дуже вдатно до сьогочасного сумного становища української народної школи, вся вартість котрої в наш час тільки в тім, що вона навчає дітей читати і писати, це б то випускає їх письменними і нічого не дає для розвитку їх розуму й для прояснення їх світогляду. Синтактика в усіх статтях українська, народня, бо сливе усі статті писані українцями, окрім першої в книжці статті Я. З — кевича, мабуть галичанина, (а може то й сам Шерстюк) написаної такою галицькою мовою, що цього писання неварто було б і друкувати у книжці для українських вчителів. Але... цей номер складав редактор д. Шерстюк, а шкодливі тенденції його нам відомі добре.

За рік мова в „Світлі“ зробила кілька ступінів уперед; але тільки в кількох невеличких статтях мова чиста, зовсім гарна, без усяких хиб у словах; навіть у ці книжці подекуди поставляно — од, а не від. Стаття д. С. Шелухина

„Школи за 2000 років до наших часів“ написана гарною мовою, дуже легким народнім стилем, що рідко тепер трапляється в наших письменників. Але і в його є примішка, шкодлива для мови, є тенденція з'єднання „гороху с капустою“, це б то української мови з книжною галицькою. Автор ставить більше галицького—від, ніж українського—од, ще й подекуди трапляється сливе половина стародавніх—сей, се, сі, чого вже нігде нема в інших наших газетах і в книжках; трапляються галицькі падіжі: цілей, древностей—цілів, древностей; галицькі форми: визволення, задоволення,—визвоління, польські слова—переконання (пересвідчення), розрахувало (полічило), яскравий (искрянний); окремо (окроми), свідомство (засвідчення), більше всього—більше од усього і т. д. Без цих хиб мову—д. Шелухина можна було б назвати зразковою. Автор навіщось вливає „нове вино в старі міхи“, але в цих старих міхах нове вино тхне, або принаймні одгонить скислим вином...

Стаття д. С. Руссової „Загально—Земський з'їзд“ написана трохи кращою мовою, ніж її передвіша стаття, за котру я вже казав передніше. Але і в цій статті мова нечиста, повна галицьких та польських слів, хоч їх тут вже менше. В цій статті, що міні аж дивно, замість українського—*повинно бути* скрізь стоїть польсько—галицьке *мусить бути*, як приміром в таких фразах: „Не мрії мусять бути перед з'їздом, а реальне діло“. По—український це виходить: не мрії (вимушені) силувати бути на з'їзді, а діло. Отака нісенітниця! Серед земців, каже вона далі, було чимало Маршалків (?) обік (побіч) с панством. Хто знає в нас, що то за маршалки? неначе—маршали! Замість слів—ступіні, марить, вона пише—ступні (це сліди ніг од ходи), мріяти. І скрізь у неї—окремо, також, майбутнє (ніби—то будуще, а воно значиться—в'єроятное). Багато в неї отаких невдатних слів: нахил—нихильність, бо нахил—це *уклон* дна річки, як от—спад гір; на перешкоді (на заваді), одстоював школу (встоював за школу), більш усього—більш од усього; польська—розмаїтість, відокремленість—одопрічність,

пропонував—предложив, чекати, виголошували—оповіщали, керують—правують, настрій (направа), окремий (опрічний, нарізний) і т. д. Одним словом, усе в авторки подавньому. Бо шановна авторка при заведньому пробуванні в городах зовсім одбилась од народньої мови, ще й до того скрізь у неї стоїть—від, тільки часом подекуди кинуте українське—од. Шановна авторка вже не може одрізнити українських слів од галицьких та польських, і через це—її не треба б зовсім писати книжечок для дітей і народа. Я радив би авторці давати свої статті спочатку якому—небудь селякові, щоб він перечитав їх і показав, котрі слова українські, а котрі галицькі й польські, щоб можна було пускати їх до друку. Авторка багато написала статтів і могла б таки добре прислужитися українським справам, бо дуже падає коло цієї справи; але с причини, показаної мною, вона шкодить тільки чистоті української мови.

В решті статтів цього номера мова гарненька, але скрізь, сливе в усіх авторів вона засмічена галицькими або польськими словами, котрі й досі теліпаються в статтях декотрих українських журналів. Якби такою мовою писали галичани в Літ. н. В—ку, то, як на їх, це мова була б гарна. Але в журналі для сільських українських вчителів мова повинна бути чисто українська, щоб вони, читаючи „Світло“, не набрались з його усякого мовного непотрібу (дряни) й самі зберегли чистоту рідної мови й мову своїх сільських учеників.

До мене заходить чимало привіжних людей с провинції, котрі часом читають міні, або заставляють для прочитання свої писання. Декотрі заходять на одвідини, щоб познайомитись, або побачитись. Заходять иноді й сільські вчителі. Волинські, київські й херсонські вчителі розмовляють чудово чистою українською мовою. Але оце недавнечко зайшли до мене два учителі с полтавської губернії, зовсім ще молоді хлопці, діти селян. Як заговорили вони зо мною, то я аж здивувався! Мова в їх була така, якою теперічки пишуть у „Раді“ та в „Світлі“, щось схоже на мову д. Шер-

стюка: чую в ці їх розмові—від, відпочив, окремо, окремий, помешкання, також, перешкода, перешкаджає і т. д. Це мене дуже здивувало. Може то були птенці гнізда д. Шерстюка і К°. Я питаю в їх.

— Невже це в вас на селах так кажуть: від, відчепився окремі.

— Ні, в нас кажуть—одчепився од мене, окроми, таксамо, теж,—кажуть вони.

А нащо ж ви так чудно говорите?—спитав я в їх.

— Бо так пишуть в українських книжках, а ми думали, що так треба теперички говорити, як пишуть; бо й поруський говорять таксамо, як написано в книжках.

— А чи зрозуміють же вас школярі, якби ви такою мовою вчили їх у школі, казали б їм: відхилив, відчинив, відповів, окремо?—спитав я їх.

— А хто його зна, чи розібрали б!

Я кажу, що в Германії є навіть закон, щоб вчителі вчили в сільських школах такою мовою, якою говорять їх вченики, це б то говіркою тієї місцини, доки навчають школярів читати й писати, а не книжньою мовою, котра од часу Лютера за 300 год вже далеко одійшла од народньої мови по всі Германії. Це задля того, щоб школярі як можна швидче й краще навчилися читати. Я, знаючи гаразд, що розбірають сільські школярі, а чого й зовсім не розуміють, витормачив їм цю справу й выяснив, звідкіль то сунеться на Україну така мова, як от: окремо, окремий, від, мешкання і т. д. В розмові виявилось, що вони читають „Радугу“, а в ці газеті пишуть такою мовою, і вони наївно думали, що мова „Ради“ дає зразець, як треба говорити по—вченому, це б то літературною мовою. Бо авторитет книжки має велику вартість і значіння для трошки просвіченої людини, доки вона не трапить на таку газету, як було „Село“, де мова зовсім чудернацька й незрозумілива. Тоді чоловік з досади кидає її, а як він нервовий і нетерплячий, то з досади в нестямці дере її на шматочки, пошматує й кидає додолу.

„Світло“ видається задля сільських вчителів і здебільшого читається таксамо сільськими вчителями. Просвітній ценз їх відомий: все це молоді хлопці с сільських шкіл, діти селян, а найвищу просвітність мають хлопці з учительських семінарій, рідко духовні семінаристи, що стають за вчителів на якийсь там час, доки не займуть собі місця на якійсь парафії. Авторитет журналу та книжньої мови для їх не малий; окрім того це все люде молоді, перейнятливі, слабкі й м'які на вдачу, гнучкі, як теплий віск. „Світло“ своєю негарною, нечистою мовою може зучити їх до такої мови, якою само по собі не говорять їх школярі. І... тоді вийде, що ця ламана мова в школі буде все одно, що й... „великоруський язык“.

І редактор, і sutрудники „Світла“ повинні ж знати, що в дитячому мозку в школярів лежить вже готовісінький матеріал слів, набраних од батьків, що слова—це ж образи, схоплені через прийняття вражіння од околичних предметів та обставин своєї місцини, і вже лежать напечатками, як в фотографії, в великому скупчувальному мозку, де само по собі нема ні—помешкання, ні окремо, окремий, ні кроків. А вчителі повинні примитикувати свою мову до готового природнього запасу в головах дітей, до мови школярів, а не до книжньої галицької чи великоруської мови.

А тимчасом в „Світлі“, не вважаючи на загалом гарну мову врівні з другими журналами, скрізь натикаєшся на чудні галицькі слова: є там і „обговорювати“ (—оббріхувати замість—обмірковувати), і оголошувати, оголошення (оповіщати, оповістка), юнацтво (молоднеча), юнак (парубок), розрахувати; є навіть галицька каррикатура, — відчував (почував), відповідав—одповідав. А в д. Я. З.—кевича є ще кращі штучки, зовсім такі не педагогічні, як от: відокремлення—одопрічність, відчувалося—почувалося, змагання зберегти сили (спорть, лайка, замість—силкування); це якраз так, як у пр. Грушевського й Шерстюка; примусово—силувано, виконує—здійснює, й инча страшна нісенітня, котрі місце в Літ. Наук. В—ку, а не в педагогічному журналі для українських

вчителів. „Світло“ не навчить мови, а збавить мову наших сільських вчителів через... свою тенденцію.

Мова в статті д. Чепіги; „Увага і розумовий розвиток дитини“, стоїть окроми од усіх статтів, не вважаючи на її важний зміст. Перші дві давніші його статті навіть неможна було гаразд зрозуміти, за що йде мова. Цілі фрази в них були віби виписані з книжок, де часом траплялись такі, що між ними не було ні якого логічного порядку, неначе вони були вихоплені то в одному місці, то в другому й механічно стуляні до купи. В ці останні статті мислі вже виложені принаймні логічно, і можна розібрати, за що йде мова. Але і в ці статті все одгонить чимсь сирим, неначе мислі винисані звідкись, вихоплені сирцем і скомбіновані та стуляні до купи в рядки віби механічно. Так і видно, що талановитий автор, здатний до абстракційного думання й маючий потяг до філософії, ще гаразд не перетравив в своїй голові (не переварив) цієї ваготи думок таких вчених, як проф. Сікорський, Р. Гауп, або Дж. Стюарт Міль; і в його статтях ми бачимо неначе вихоплений буквально самий оригінал тих вчених з їх вченою мовою, до котрої ще не досягла українська, не дуже—то розвита мова. Усе це схоже на переклад та ще й на галицьку, а не на українську мову. Авторіві треба передніше добре вивчити предмет, свідомо перетравити (переварити) зміст його, то потім вже буде легше виложити це усе в формах мови, більше самостійних, і все це тоді вийшло б багато простіше й ясніше. Авторіві треба писати так, як пишуть в гімназіях „переложенія“, це б то переробку „своїми словами“ статтів, або оповіданнів, написаних книжною мовою. І тільки тоді його статті будуть простіші, ясніші й популярніше написані.

Про мову д. Чепіги неможна навіть говорити, та ще й на лихо він збився на полонізми й на галицьку книжну мову; в його скрізь стоїть: примусований (силуваний), за-тримувати (задержувати), зокрема (особливо, особніше (сквир. пов.), польське—дотик (доторкання), почуття (лучче б вже писати—осязання, церков. сл.), виконання—здійснення; та ще

він пише слово *штучний* в тямі—робляний по—галицькому, а воно на Україні значить—прекрасний, *искусно одъ-ланный*. От і розбійрай, як знаєш! В його все виходе, ніби *примусовне*, це б то по—нашому—силуване й робляне, та ще й чудернацьке.

Ми покажемо кілька чудних хиб в самі його українські мови, як от: складувати—складати, (велик.-рус. складывать), обмежується, треба казати—обмежується; слово—уявлювання виведено од глагола *уявлювати*, якого нема в українській мові, а є тільки—уявляти та уявити, як неможна виводити слова—прославлювання, бо в мові нема нігде слова *прославлювати*, а є тільки слова—прославляти та прославити. А як імення предметні (сущест.) виводяться найбілше од дієслів вида закінченого, то треба писати—уявління, як от народні слова топління, мочіння, а не уявляння; бо є ж різниця між словом—спасіння (за терпіння Бог дасть спасіння) і словом *спасання* на водах. *Пізнати* предмет—як пише автор, буде не по—українському, бо кажуть в колядці: „Ніхто ти не дізнався божої тайни, як дізнались два янголи, з неба летячи“. Треба писати—дізнався (узнав), дізнання за щось (познання). *Вчуття*—це зовсім і не почування, і не—ощущеніє, а те, що чоловікові тільки *вчулось*, як він часом не дочуває добре, це б то не те, що і справді було, а щось инче, що тільки здалось, вчулось комусь. Автор скрізь переплутує слова: почуття, чуття, почування. Почування (народне)—чувство, чуття—слух, почуття це—ощущеніє, бо кажуть же: я чую, я чуткий на вухо, і кажуть—я чую холод в ногах, почув холод в пальцях; а для однієї вже одлички слова чуття—слух треба б писати—почуття холода в тілі, це б то—„ощущеніє“ холода. Од слова—почувати вид закінчений буде—почути, почути щось¹⁾.

Є в „Світлі“ ще одно невдатне й прерогане галицьке слово—„приблизно“, складане з цер. слав.—приближаться,

¹⁾ В Харківщині та й на Південні Волині замість слова—опам'ятався, кажуть—очутився (в д. Грінченка і в заслав—пов.)—опоминися.

а в великор. мові є слова—приблизительно. Це без приставки—*близно* та й близьтельно зовсім чужде. В нас є слово—наближаться, наближиться. Кажуть: „не совайся до мене! не наближайся! бо як дам кулаком, то й ноги задереш. Од цього дієслова можна вивести наріччя—наближно, але найкраще б писати—близько до чого—небудь. Один чоловік казав міні в Білі-церкві так: наш старшина на зїзді все блїжить до других старшин, котрі змовились обібрати в Думу лїдей мірних. А колись казали так: „азъ, буки, ента, ижиця—дубецъ до спини близиться“.

На обгортці „Світла“ надруковано: „Український журнал.... для сем'ї і школи“. На окраїнах, в Харківщині та в Галичині є слово семья, а в Кременчуцькому пов. ще кажуть—посемейство. На Україні скрізь кажуть—сім'я. Слова семья та посемейство—це остача давньої українсько-славянської мови, ще не перетворена на український самостійний зразець, як от слово—сім'я. І через це с книжок треба зовсім викинути і ту сем'ю, і посемейство, як слова ваймаючі невеликий район, і писати—сім'я з яким знаком для одлички од слова—сім'я, конопляне насіння. З апострофом ця сем'я, сем'ї просто таки смішна. Цей апострофічний ребус показує, що в „Світлі“ панує й правує партійна людина, котра згодилась з галицькими радикалами, і певно й заприсяглась заводити на Україні й галицьку книжню мову, і оті апострофи. Ці апострофи ще тільки й zostались в „Світлі“ та в „Раді“; їх ніхто не прийняв. А за мову в „Світлі“ скажу, що як колись українці в державні думі подадуть заявління, щоб у нас була народня школа, принаймні на селах, українська, то знайдеться такий добродій, як Пуришкевич, висмикне с кишені „Світло“ і тільки прочитає трошки с статтів д. Шерстюка або д. Руссової, щоб заціпило нашим думцям в роті... І буде знов програ на справа за українську народню школу. Праві партії недурно ж вже продражнили мову наших тенденційних письменників—воляпоком. Та й наша широка публіка надавала їм багачко усякових прїзвищ. Наші справі ще й до того

таки багачко шкодять і наші українські провінціяли, котрі пишуть часом своїми говірками.

Справа видання білоруського органа народніх вчителів „Родной Нїви“ ведеться краще, ніж справа видання „Світла“. Мова в їй, як і в инчих білоруських журнальчиках, чиста, народня, центральна, хоч на Білі-Русі народніх говірок вдвоє білше, ніж на Україні. Окрім того в білорусів нема своєї *Галичини*, нема побічного шкодливого впливу, хоч і вони переймають декотрі українські неологізми, перероблюючи їх по свої фонетиці з *дзеканням*, як от і я вживаю співтора десятка вдатних галицьких неологізмів. Опріч того „Родная Нїва“ невеличка й дешевша од „Світла“, саме по засобах убогих вчителів. Тимчасом „Світло“ по ціні недуже то придатне для кишені наших надто негрошовитих вчителів, для котрих воно й видається, що стає для їх чималою завадою при виписуванні „Світла“. Лучче було б, якби „Світло“ видавалось менчими книжками. Ще добре, що галичани не пишуть для його статтів. Якби з його повикидати усі вище згадані мною хиби й галицькі слова, а найбілше в статтях д. Руссової, Шерстюка, д. Черкасенка, д. Шелухина, та повимітати тенденційне недолadne—від, то вийшла б гарна й чиста, сказати б *нормальна* українська мова, якою певно б видавались усі українські періодичні видання, якби тільки... проф. Грушевський не розпочав своєї мовної пропаганди на Україні. С показаної причини „Родная Нїва“ має теперички 3,000 пренумерантів, чого не має наше „Світло“, та навряд, чи й матиме стільки...

Був час, коли редакція „Ради“ перша од усіх газет обчистила свою мову од польських слів, змінила навіть галицьке від на українське од. В теперішній час мова в „Раді“ знов повернула назад, знов засмічується давніми хибами це вже другим нападом. Котрий номер ни візьми, скрізь зарябіє в очах од натиканих полонізмів і всякої нісенітниці. От у 43 номері за 1911 минувший рік в статті д. А. Василька ціла низка таких слів: вчення—вчіння, юнак—парубок, часописи—часописі, істнують—животіють, настрої (направа)

і чуття (слухъ)—направа й почування; набуло вичи (не розумію, що воно таке), небавом (певно незабаром), також витримає—таксамо видержить; ухвалено—затвержено, відгуки—одгуки, явище—зъявище, відношення—стосунки, кроки—ступіні, відрізнити—одрізнити, приблизно—близько, ріжниця—різнація, одлічки.

В статті д. А. Ярошевича ми бачимо ту ж саму галицьку плутанину: населення—насеління, рух—рушіння, на Полісся—на Поліссі, прирахувати—прилічити, нетривалість (не розумію), вирахувати—вилічити, пересічно (хто його знає, що таке).

Як бачимо, в „Раді“ знов вертається мова д. Петлюри, д. Руссової, Шерстюка і К^о... с польськими словами, кроками, пересічно, відіграти і, т. д., неначе в давніші „Громадські Думці“, котру облаяла й обсьміяла в свій час українська публіка в листах в редакцію. Писали ці статті галичани або може якісь інші провінціяли. Але таким авторам кореспондентам треба сказати, що вони, тулячи такі слівця в своїх статтях, одбивають читальників і через це дуже шкодять українським газетам. Але... певно й сама редакція „Ради“ потаємно спочуває таким тенденціям, бо от в № 191 „Ради“ сливе скрізь натикано слів—від, відкриття, зустрівся, зупинився (зострівся, спивився) сумніву—(вагання), збід „уникає“, це по—українському—всисається, як вода в землю; тепло вникає, дощ уникає в землю,—кажуть на селі. І скрізь стоять слова—також, лиш один (тільки один); окремо (окроми), окремий, прирахувати, вираховували, неначе в українські мови й нема слів—прилічити, вилічили, ще й до того сливе зовсім викинули українське од, і скрізь ставляють галицьке—від. Це вже винна редакція. На мене находе острах, що редакція йде небезпешним шляхом для газети на будущий час... повертаючи мову не уперед, а назад. Мова знов стає в йї галицькою.

Як я перечитав останні номери „Ради“, то мупу признаться, що душа моя заскорбилась. При нові редакції мова в йї йде не вперед, а назад, бо все стає білше та білше

галицькою, а не українською. В № 290-му передня стаття написана не українцем, а гзличанином: тут є сумвіви (вагання), що відпадають сами собою, і зібрань (зібраннів), і румянцовський розглом, і остаточний, яскравий, ухвалили (ствердили), за скільки днів (за скільки день), рішучих заходів, які штучно побілшують ціни (по народ. мові це значить—прекрасно (а не-искусственно) збілшують ціни; земство вказало (показало), селського (сільського), відмовлятиє (одмовлятиє), підтримати національну гідність (?!), піддержать (що таке гідність, один Бог знає, певно—придатність; продуктом такого настрою (добутком такої напрари) і т. д. А далі начитуємо ще поганче: в організації (народної спілки католиків в Відні) зустрінете ви великого обшарника (?!) поруч робітника (поруч з робітником); що то за обшарник? як дізнається за це наша публіка? мешкання (житло); дружно посилають (?), оточення (окóлишність), майже (сливе), окремо, що об'єднує ці ріжні (різні) верстви, верст (верстов); лучить йїх (злучає), нарада (порада), законним шляхом обтяження податками ціною на 100 мільйонів богачами (багатириями) лиш тільки на злидарів; кожна се'мя (сім'я), відчувати (почувать), протягом 1 року (в протязі 1 року), дві се'мі (дві сім'ї), населеня (насеління), писань (писаннів), уклінно прохаємо і т. д. і т. д. Ця мова гірша од тієї, котрою писали колнсь в „Громадські Думці“ та в „Рідному краї“. Це і справді не українська мова, а криве дзеркало йїї. Один добродій пише в Батурина і не лічить грошей, а рахує. І скрізь в номерах сила галицьких слів, скрізь поставляно не од, а від. Поставили—од тільки тричі, неначе „Рада“ наважилась вмерти, та й іде до смерти швиденькими ступіннями. Для нашої публіки ця мова зовсім неприйнятна, бо сьмішна, чудна і... незрозумілива. Таку мову можна назвати тільки страшним зловжитком української мови. І скрізь стремлять апострофи, неначе людям мало букв у азбучі! Це щось гірше од мови давньої „Громадської Думки“, ультра—галицьке!! Це і справді якесь чортвиння з бутвинням, під буцім—то українським соусом.

І в „Раді“, і в „Світлі“ не позначається ніякого поспіху в українській мові; та при їх потаємних потягах та тенденціях і неможна сподіватись кращої мови. От де причина, що знов зовсім викинули з газет і журналів українські слова: лічить, таксамо, теж, сливе, од, окроми, опрічній, рушитись, рушаться, рўшить, рушать, порушить, ворухить, вагаться, вагання, житло і т. д. Торік за переднішого редактора були писали в „Раді“ частенько—бє, пє, пєса, пієса, пью, сімьї, а тепер скрізь запанували галицькі апострофи: п'єса, б'ють і т. д. що само по собі не дає полегкості при читанні. Ці ж „партійні“ штучки,—апострофи скрізь видержані і в „Світлі“. Тільки в цих двох виданнях й zostались оті ребуси модного правопису з усіх київських виданнів.

„Рілля“, „Дніпрові хвилі“ видаються найкращою українською мовою й без апострофів. Але і в „Рілля“ вже промкнулись слова, як от—відповідь, від, а в „Дніпрових хвилях“ деякі добродії вряди—годи вкидають від замість—од, а декотрі, як от д. Краснопільський та д. Жимгайло й Ө. Жученко хоч пишуть прехорошим стилем, але навіть щось плямують свою мову словом—від, та ще й систематично, скрізь. І в цьому журналі вряди—годи трапляється ніби пляма: це кореспонденції з Галичини, та статті добродія Жимгайла, в котрих суспіль натикаєсь на такі ненародні форми: відомостей, статей, завдань (відомостів, статтів, завданнів), вступлєння, заведєння (вступлїння, заведлїння). В рядку таких слів, виведєння з дієсловів, треба писати ї, як воно стоїть з наголоском, як от—вчїння, завідомлїння, з'явлїння, уявлїння, а буква е вдержується там, де вона трапляється без наголоска: пересвідчєння, засвідчєння (свидѣтельство), і т. д. Навіть д. Руссова в свої статті в 2 № за 1912 рік помістила статтю, написану вже кращою мовою. Тільки вона й тут лише слова: виконать, виконали замість—артисти грали, грачі грали, співці співали.

Вилучивши (выключивъ) з загалу вище згаданих мною талановитіших літераторів, як от д. Кримський, д. Єфремов,

д. Жебуньов, д. Пахареvський, д. Т. Осадчий, д. Дорошенко, д. Яворницький, М. і Я. Новіцьки й інші, ми можемо сказати, що решта письменників в київських українських виданнях скрізь щедро сипле оте—від, навіть в книжечках для народа й нещадімо псує через це часом чисту, гарну мову навіть в виданнях петербургського „Благот. об. изд. україн. книжок, як от в книжці С. В. Бородаєvського „Про кредитні кооперації“, де ми натикаємось на таку штуку в заголовку: „Чим відріжняється устав кредитного товариства від позичково-зберегательного“. Це б то по народній мові— Чим одрізняється устав кредит. товариства од позичкового. Для народа здаватиметься, що відріжняється,—це щось таке, що одріже може. Такі галицькі слова, як різні, відріжнатиcь і т. д. усім здаються чимсь таким, що воно щось „ріже“.

Ще не так давно в журналах усі дочиста ставили—біля, побіля замість—коло. Тепер це тоді модне слово вже усі покинули, і всі пишуть—коло. Натомість теперички пішла поведєння на слово—від, як і на приставку „зу“ в словах—зупинятись (спинятись), зустрічатись (стрїчатись, зострїчатись). Цього польського „зу“ наші переймачі набрались од галичан, з галицьких книжок. Навіть у д. Старіцької-Черняхівської аж тричі написано—кроки, і єсть ця нісенітниця—„зустрічає“. (Л. Н. Віст. кн. 3 і 4). Щось патологічне ми бачимо в усіх цих письменників в їх поплутаній мові.

Врешті треба щиро признатись, що українська література в наш час знаходиться в великій небезпешності. На неї впало несподівано таке лихо, що визволиться од його буде трудно. Для нашої української літератури настала якась „Велика Руїна“ на свій опрічний письменський лад, яка була для соціального життя України в XVII віку, як на Україні було два гетьмани, і меж Москвою й Польшею тяглися війни за Правобережню Україну. Галицька агітація не дрімає й шкодить нам гірше од старої цензури, бо виконує під нашою літературою таку яму, в котрі можна поховать і занепасть, може й надовго, усю українську літературу; вона висмикує спід наших ніг самий ґрунт, це б то народню мову. А мова,

слово це ж велике діло. З ним неможна легковажно й легкодумно поводитись, як робить проф. Грушевський з своїми підручними йому галицькими сугрудовниками. В нас тепер зосталась одна й єдина національна прикмета—наша мова. Щоб поправити й направити нашу письменську справу на переднішу добру путь, треба самим галичанам, не гаячи часу, зараз заходитись виправлять свою поплутану недоладню книжню мову. Д. Франко писав ще недавно, що в галицьких школах погано вчать української мови, направляючи мову на стародавній зразець. В галицьких гімназіях певно недобре поставлена справа викладів української мови. Треба давати виучувати напам'ять не тільки як можна більше віршів з українських класиків, але й уривків зразцевої української прози, та ще й загадувати писати переробки тих уривків—своїми словами (переложення). Може аж тоді галичани виправлять свою синтактику й не писатимуть такої нісенітничі, як от: „приїхало двох людей; за чим же тут гонить (гониться) поет? він чекає на мене; я шукаю за книжкою; він станув, він паде (падає) на коліна; діточим голосом („Засів“, у Ковальова), це стало так (польс. станенло); він стремить до села, вертає домів, я спімнув (вспомнив) і т. д. Галичани, проф. Грушевський і партійні українські їх побічники й прихильники може й самі гаразд тому невідомі, яку велику відповідальність за будущу справу української літератури вони беруть на себе...

Д. Грушевський вчинив таку плутанину, такий за́колот в українські літературі на Україні, наколоцькав такої джумиги, що про теперішню книжню мову можна прямо сказати народньою приказкою: що горб, то й народ,—що редакція, то й свій опрічній правопис і навіть опрічній мова. А наша публіка, само по собі не знаючи докладно цієї письменської сфєречки, усю пеню скидає на усе сьогочасне українське письменство загалом, не одрізняючи правого од винного, і дає свій загальний присуд і осуд. Бо вона мабуть думає й гадає, що усі українські теперішні літератори змовилися,

з'єдналися і згодилися писати галицькою чудернацькою мовою та поганою мішанкою.

Врешті усього ми не маємо на думці зовсім одопрічнитись од галицької літератури, але самі галичани вже давно одопрічили свою книжню мову, та й тепер одопрічнюють своє письменство од українців, бо наша публіка не може читати їх книжок через чудну, нечисту, а часом і сьмішну для нас мову. Ще не так давно їх журнали, як от „Ц правда“ й „Зоря“, видавалися кращою мовою, так що українцям ще можна було їх читати, бо мова в їх була більше народня, і синтактика мови в розкладі слів була народня, а не польско-латинська, де слова якось чудно перемішані й перетасовані, як трапилось. Але це було в передніший час, в писаннях недавніх переднішців (предшественников) д. Грушевського, д. Євшана та Кревецького й інших.

Тепериньки вживають в свої розмові сливе усі не тільки молоді, але й старіші українці от які слова: від, мешкання (житло), рахувати, рух, мешканці, помешкання, перешкода (завада), перешкажає (заважає), переконатись, переконання (пересвідчення), посада (місце, служба, уряд), також, сумнів (вагання), подорожувати (мандрувати), тягар (вага), виконать (здійснить), вдатне слово, пущене Ів. Белеєм в „Ділі“ ще в 1884 р.). Про грання на сцені замість—виконав роль треба писати—удавав, або грав, удав роль; кажуть же на селі: він удає с себе дурня (изображает дурака), а бо представляється дурнем; треба писати: артист удавав Макбета дуже гарно: не писати—чекати, тримати, тріткий,—а ждуть і т. д. Зовсім не вживаються слова ні в кого с письменників, неначе їх і в мові на Україні нема: микаться, викикуваться (мішаться, вмішуваться), лишень, лиш (дай лиш міні), а замість їх пишуть галицьке (воно ж і великоруське, як от: один лиш день); промикувати, одмикувати, окроми, опрічній, митикувати, або мидикувати, примитикувати (приспособить), лічить, облічить, перелічить, облічувати, жадати, жаданий, одчай (розпач), ступіні (в д. Л. Стар—Черняхівської скрізь польські кроки), завада (завада—пише тільки д. Пол. в „Світ.

Зірниці), притичина (є тільки в д. Огієнка й Плюща); викинули слова: ждять, держать, дерзкий і пишуть скрізь сливе усі—чекати, тримати, трівкий і т. д.

С такою амуницією в українських журналах та книжках українська література далеко уперед не забіжить, бо ця галицька й польська вантага (груз) ламає нашого воза. А на мій погляд, ця вантага—це просто таки сміття, що засмічує нашу мову.

Деякі галицькі неологізми невдатні й навіть непотрібні, як от—зокрема, зосібна, бо їх збудування не має аналогічних слів в живій українській мові; треба ставити замість їх—особливіше або особніше (сквирс. пов.); замість зателепуватого—зовнішня політика, треба писати заґрянншна, або околишня політика. Галицький неологізм попередники (предшественники) не можна назвати підходящим і вдатним. Теперички в Київщині слова—попереду, уперед назначують тільки місце, а не час: йди бо попереду, уперед! А для назначіння часу вже кажуть: це було передніше; передніші люди жили довше, ніж теперішні. І через це замість—попередники (предшественники) краще ставити слово—переднішці, або переднішники. Слово—попередник наводить на думку такий втямок, що це той чоловік, котрий іде попереду, як от слова переднік, а в поділ. губерні—напереднік. Передняком звали чумаки передню паровицю в валці, запряжену здоровими бадьористими волами, котрі йшли швидкою ступою, і за ними швидче поспішала й уся валка. Передняками й попередняками можна назвати прогресистів, людей передових в ідеях, передовиків.

Якого лиха накоїли галичани своєю мовою й своїм вмикуванням в українські видання, за це міні казав один інтелігент, котрий живе на селі, приїхав до Києва, углядив вивіску, де було написано великими буквами: „Українська книгарня“ (на Великі Владим. улиці). „Накупив я, каже він, усяких українських книжечок, і вхопив кілька номерів журнальчиків, бо я їх і не бачив, і не читав. Вертаюся додому, читаю,—і тільки з дива очі витріщив. Що це за мова!

Що воно таке? Такою мовою розмовляють ті словаки—венгри, що розвозять у нас по селах усякий крам. Читати цих журналів я не міг і тільки дурно гроші потратив.

І недиво, що він не міг читати „Української Хати“ бо натрапив на статтю д. Євшана (№ 6. 1910 р.): „Головне, чим люди звичайно захоплюються в мистецькому (художньому) творі, і на що звичайно звертають свою увагу—це само *викопання*, способ *представлення* (великорус. слова)... коли власне зрозуміємо її (поезії) псіхичні мотори, той *настрій*, який *безпосередно* випереджує саму поетичну концепцію, а далі зможемо відчутти (почутити), як щось дійсно реальне—*тло* (польс. — фон), *підклад* (відбійка) *настросивий* поетичного твору,—тоді слова набірають далеко (багато) більшої сили. Романтизм є світ душі, *укрите* (скрытое—заховане) життя її серця. Головним елементом його є *неопреділене стремління* (великорус.), містичне єство серця“. І справді той добродій тільки дурнісінько стратив чимало грошей на номері журналу та за таку статтю, писану ніби якоюсь чужоземською, ніби словацькою пополовині з великоруською мовою. Його мова це вже не криве дзеркало української мови, а каррикатура нашої мови. Д. Євшан своєю мовою дорешти може розсудити українську публіку, як буде друкувати свої страшні статті в українських журналах.

За мову москвофільських галицьких газеток небіжчик Пилип в свій час написав в „Вістникѣ Европы“ статтю: „Особый русский язык“, і дав такий присуд, що москвофільська мова така робляна та вигадана, що її не читатиме ні Україна, ні Великоросія. Про мову проф. Грушевського, та тих, що вийшли з його мовної школи, д. Залізка, д. Євшана, д. Кревецького й д. М. Дорошенка таксамо можна сказати, що в їх „Особлива, ні то великоруська, ні то українська мова“, така робляна й мертва, що їх писанин ніхто з охотою не читатиме на Україні.

До яких хиб допроважує переймання чужомовних корінів з чужих мов, ми бачимо в рядку слів, виведених галичанами з польського коріння—рух та ріж (róż, ружни—раз-

ний): руховність, руховний, рухіне, рухас, наріжний камінь (д. Грушев.), ріжниця, (різнація), ріжні (різні), від-ріжнати (одрізнять). Деякі добродії просто таки кажуть міні, що як вони читають в галицьких книжках оті згадані вище слова, то їм уявляється, що хтось когось ріже. Сказати поправді, ї міні спочатку таке уявлялось, як я вперше колись давно читав галицькі книжки. Добр. Порш любить вживати слово—виразник, переробивши великоруське слово виразитель (вйя-вець, од слова вйявлять), і воно вийшло не українське слово вйявець, а піби якийсь чоловік виразник, котрий або лічить виразкі (рани, болячки, як от окуліст, або сам робить виразки, як хірург. Переймання слів з чужих мов та позичка чужомовних корінів для утворіння неологізмів може дуже пошкодити наші письменські справи й спаскудити книжню мову, що вже й трапилось в галицькому письменстві. З безпешністю для української мови можна брати слова з церковно-славянської мови, як брав їх Шевченко та Квітка-Основяненко, бо тільки ці слова не псують гармонії й тона української мови. А не роблять вони дисгармонії не через те, що ми звикли до їх і розуміємо їх, а по самі вдачі славянської мови, бо в наші мові є дуже багато і синтактики, і слів, і форм, і падіжів церковно-славянської мови. Може бути, що колись давно, може й за часів Нестора літописця, і пізніше в XIV та XV віках, ще й говорили таксамо, як і писали українською мовою сливе пополовині з церковно-славянською мовою, бо і в козацьких думках XVII віку є багачко славянських слів, як от множество, много і т. д.

Слова, котрими теперички назначають втямок (понятіє) — „искусство“, як от умілість, мистецтво (на правоб. Україні кажуть—митець, а не мистець, це б то майстер на всі руки, на все, або—„ловкач“), що до „искусства“ зовсім не стосується; а слово умілість це те ж саме, що й уміння. Препогані галицькі слова—істнувати, естнувати треба донче замінити українськими народніми: животіть (существовать), животіння (существование), живоття, або живіт (жизнь), бо в Черніговщині кажуть: це було—за жи-

вота нашого батька, а не за живоття. Та і в Київщині співають пісню: „Ой слаба ж, слаба! либонь я умру... Підіть приведіть пона і дяка, нехай же я роспишуся хоч за живота“. І в Галичині втямлять ці слова, хоч там їх і нема, з церковної воликодної пісні: „і сущимъ во гробѣхъ животь даровавъ“. На що вигадувать сьмішні й зателепуваті слова, коли вони є в народні українські мові? Ще, хвалить Бога, що вони є.

Слова—стремлення, або стремління, він стремить до города, значать по—українському „торчанье“; *торчить в городъ*, а по—нашому це значиться—стерчав, він стерчить до міста. Виходе щось справді дуже сьмішне. Стерчать, стремлять кілки в тинах, віхи, сохи, стовпи, соняшники на городі, і мова про їх стерчання й стреміння може бути ясна й зрозумілива для кожної сільської баби. Слово стремитися, стремление, як і слова—восхищевіє і восторг церковно-славянські, та ще й стосуються до християнського аскетизма. Коли в церковних книгах написано: душа стремится къ Богу, стремление горѣ, або къ добру, ко благу ближняго, то ми розуміємо це „стремление“ вгору, вверх до Бога, до неба, як до перводжерла усякого добра й любові; але в такому значінні, як ці слова вживаються в галицькій мові й тепер, ніхто не уявляє собі „стремленія“ по горизонтальні лінії, а по сторчові, вертикальні. Слова—восторг та восхищевіє вживаються в мові в житіях та в легендах про аскетів подвижників. В житіях пишеться так: „Авва Антоній, або инчий авва вночі бысть въ восхищеніи, або бысть въ восторги, і бысть восхищевіє, і бысть в раю“; це б то його душу хтось „восхитилъ, восторгъ“ (одірвав) од землі й переніс у рай, де одному авві янгол навіть дав повну хустку яблук. Авва прокинувся вранці, почутив пахощі яблук і побачив в свої келії хустку, повну яблук. В теперішні великоруські книжки мові ці слова,—восторгъ, восхищевіє, що буквально значать—виривання, піднімання (апостоли въ субботу восторгаху класы і ядыху) вживаються в тямі зовсім инчі, як найвище почування радощів або почування од вражіння великої краси

та приємності само по собі не од райських яблук, а од чогось зовсім не аскетичною; не од раю, а приміром од опери, або гучного бала. Але ті усякі—стремленія, восторги, восхищенія взяті в значінні зовсім инчому, і вони й досі не заміняні великоруськими народніми словами, або одповідними вдатними неологізмами, над котрими великоруські письменники не морочили голови, і за котрі й досі не подбали. В нас вживають для позначування цього втямку слова—зѣхват або захопління. Слово зѣхват більше підхоже до народніх слів, бо під Київом кажуть: як що гарне й добре, то люде купують на—зѣхват. З цієї причини я застерігаю наших письменників, котрі мають потяг до переймання таких великоруських слів, як от—стремління, настрої, (або польських, як от потяг—поїзд) зовсім не зачіпаять чужомовних слів і не виводять с польських корінів—неологізмів, щоб не наробить плутанини в свої мові. Чужі слова, як і люде, повинні бути незачіпальні, мають таксамо свій закон „незачіпальности особи“ і можуть добре поместитись за непрохану зачіпальність, засмічуючи инчу мову, як от—*рузь*, виразник, *ружени* (ріжний) і т. д.

Цей закон, здається, зовсім не писаний ні для галичан, ні для проф. Грушевського, а найбільше для д. Залізка та Євшана, в котрих великоруських слів хоч лопатою бери. Та ще ця біда гірша од того, що вони втуляють і польські і великоруські слова в ґрунт своєї провінційальної мови. Щоб сказали читальники в Росії, якби хто-небудь почав писати орловською мовою, перехідною до української, або повгородсько-олонецькою? В орловські губернії приміром кажуть так: моя сестра ня хоча оставаться в Києві, завтра їдя дамою, а мой муж сидить дома только днём, а ночью карауля на базарѣ. А от зразець мови олоонецько-архангельської, недавно записаний д. Ончуковим в олоонецькі та архангельські губерніях в віршах, „Былинны, или старовинки“, та і в розмовній мові. В биліні про „Бутмана“ цеб-то про гамбургського німця Андрея Бутенанта, котрому Петро Великий дав право копати залізну руду в олоонецькі

губернії, Бутман каже: „Ужъ и силушкой нонѣце цари сильнѣ (ы); ужъ и смѣтоцькою цари посмѣтливѣ (ы). Отъ ты ой надежа православный царь: ты съ яросью Петръ Алексѣвичъ... Ты попомни-ка, какъ во той во ёрды (орды) тебя *што же оттуль* (так кажуть в радомысл. пов. київ. губ.) *тогда* (так кажуть коло Кам'яниці в подол. г.) *повыкупилъ*? тебя *што жъ оттуль* *повыручилъ*? Царь каже, що Бутман „пропилъ де всю сбруню лошадиную, пѣтъ трои суточки“.

А отъ зразець розмовної мови коло м. Олопецька, як селянин розказував Ончукову про Бутмана. Бутман говоре до мужика: „я, скаже (каже), безъ царя буду заводы вести. Я вотъ дѣлаю тони (мережі). А мужикъ въ отвѣтъ: „чортъ, скаже (каже), буде этта—не тони; да дѣшей, скаже, буде этта—не рыба.“

Придуркуватий наймит Бутмана Бенка, як насунули хмари, кидає вгору сокиру й каже: „молчи! (хазяїне), скаже; бѣдной Бога не убью“, то есть—погоди! не убью ли я Бога¹⁾.

Ця архангельсько-олонецька мішаниця великоруської говірки з додатком українських слів, котрих багато в північні далекі говірки того краю, дуже скидається на письменську мову в статтях д. Євшана. Щоб сказали в Великоросії, якби хто написав і видав книжку на оті говірки? А д. Євшан надаряє українську публіку достоту такою страшною нісенітницею, та ще й с претензією, щоб і українці писали такою мовою! Його мову й мову д. Залізка можна прирівнять тільки до чудернацької мови „епохи Петра Великого“, це б то за першу половину XVIII в. як звичайно звуть цей період дивовижного початкового туїння великоруської письменської мови ще—до виступління в письменстві Ломоносова й Державина вже аж за цариці Єлисавети та Катерини II. Мова Євшана й Залізка так і викликає недоброчіть в пам'яті видану в той час книгу: „Приклади, како пишутся компліменти и епістолін разныя“, або мову указів і листів Петра Великого с такими словами, як от елоквенція,

¹⁾ Вѣст. Євр. 1909 г. октябрь, стр. 681.

предіки (проповіді). Петро В. в своєму листі до олонецького губернатора князя Ромодановського обертається до його з титулом: „Его благоутробію“.

Мішаниця мови в утворах д. Євшана й галичап з чудернацькими, силувано стуляними словами, с польськими й галицькими етимологічними формами дуже схожа на мову в офіційальних докладах, писаних до Катерини II „птенцями йї гнізла“. В 1766 році генерал-губернатор Малоросії, відомий Румянцев пише в своєму листі до цариці, що на виборах в Коміссію, по відомому „Наказу“ обз Уложеніа—„на Обрядѣ выборовъ“ въ Почепі, в Харкові та в Ніжені виявилось в шляхти і в козаків „умоначертаніе прежней казацкой старины“; і—„что дутчіе господа по звыклости своей, считают свої давніе казацкіе законы хорошими и не хотятъ приймати в Наказѣ обѣщанныхъ блаженствъ для всѣхъ“. Українську мову проф. Грушевського можна поставити в апаології с тодішньою книжною великоруською мовою, або з українською мовою в написані с початку XIX віку „Історії Руссовъ“ Конісського. От тоді ще в двадцятих роках XIX віку пісьменські праці проф. Грушевського читались би залюбки, бо така мова в той час на Україні може й не вдалась би чудернацькою. Хіба б може витріщали очі на „очи, плечи, від, віттак, звідтам, відріжняться, бояти муть ся, відроджене, відвіт,—як на щось дуже вже не книжне й провінціяльне, схоже на провінціяльне радомисльське та олонецьке—оттуль, откуль, тогди, і т. д. Але я повинен сказати, що українська мова, скільки йїї єсть в „Історії Руссовъ“ Конісського, краща, ніж в „Історії проф. Грушевського, і стиль в йїї багато легчий і жвавіший.

В „Дніпрових хвилях“ спочатку йїх видання в статтях була мова гарна й чисто українська без полонізмів і з усіма народніми формами, навіть з—од, одчинив, і т. д. Але згодом потім зявивсь в газеті піби латки: то були кореспонденції з Галичини, писані галицькою мовою з усіма звичайними в йїх галицькими хибами в мові, як от від; та й д. Краснопільський та О. Жученко, подаючи статті,

написані гарним жвавим стилем, скрізь ставляють галицьке *від*, замість—*од*. А потім зявились статті галичапна д. Жимгайла. Статті, як рівнять йїх з галицькими зразцями мови, написані добре. Стиль йїх гарний, український; синтактика загалом таксамо українська. Але в його мові ще трапляються полонізми й галицькі ідиомы от такі; діло не посунулося а ні на крок (ступінь), тай (та й) Гриць, по році (через рік) шкільної науки *вертав до дому* (це б то вертався додому); що переймаються правдами науки (проймаються). Є в статті й польські падіжі:—в керуванню, в навчанню дітей, та заведенню культури (заведінні); повістей (повістів), і всякі польські й невдатні галицькі слова з чудними приставками: зустрічатись, зупинятись, спізнати діло (зострічатись, дізнатись за діло), в зарахуванню (в залічівві), переконує нас (пересвідчує), настрбю (направи), перешкода (завада), стремління (потягу), поневолення (заневоління), віддаватися (оддаватись), помешкання (житло) і т. д. Одним словом, в усі ті полонізми, що вживають галичап, і чого не врозуміє наша публіка та й народ, бо цей журнал здебільшою виписують селяни. Мова д. Жимгайла псує гармонію мови в журналі й може пошкодити йому таки добре. Бо ці усі хиби й помилки вже давно обсьміяні нашою публікою, або обганяні й облаяні. Ми радимо д. редакторові, для збережіння репутації журналу й для захисту од занепаду й людського глузування, справляти ці слова на українські, котрі в народні мові животіють і тільки дармують, мов покладні гроші в банках, мов капітал, не пущений в живе обертання.

Замість чудних галицьких слів—перейнявся ідеєю, думкою, відчит, треба писати: проїнявся, проймається ідеєю, читання. Мої гості часом инколи переглядають номері „Дніпрових хвиль“, котрі лежать на столі. Йїм кидается ввічі заголовки „Відчити“, бо стоїть навидності, як заголовки, надруковані великими буквами окроми од текста.

— Що це за слово? чи отчѣти, чи що?—питають у мене.

Я й кажу: змініть галицьке від на українське од, і виїде—одчити. Але вони кажуть, що не втямлять значіння

слова—одчити. Та й не диво, бо приставка од чи від в усіх слов'янських мовах назначує рушіння осторонь од предмета, а не до предмета, або рушіння в самому предметі. Галичани не потрапляють ставити приставки.

Таких добродіїв, як „рух, ріжний, та від“ треба зовсім вилучить (исключить) з українського письменства, бо вони страшенно шкодять чистоті української мови. Добродій рух, як вхоплений в полон з чужої мови, вже помстився за його крадіжку, як Самсон над філістимцями, наплотив цілу серію слів просто таки диких прояв (чудовищ) і сьмішних, як от: руховний, відруховність, рухіне (рушіння), рухаються, а д. Ковалів, (Засів № 29) пише: гусениця „рухає“ своїм гострим „красм“, це б то ворухить свій гострий кінець. І в „Світлі“ є це—вони рухаються. Це „вони рухаються“ (ворухаться) було обсьміяне ще за життя М. Старіцького двадцять год передніше. Нехай собі галичани вживають—від, але це слово нехай зостається й надалі провінціальним, і не претендує стати всеукраїнським, бо Україну Господь не скривдив в її багаті мові. В нас є свої відповідні слова—і од, і окроми, і опрічний, і нарізний, є навіть слово—лічить, бо всі ж скрізь лічать гроші, що вже наші газетчики дорешти повикладали, певно щоб збіднить багату українську мову...

V.

В декотрих наших письменників я прикмітив навіть щось патологічне в мові. Один українець каже міні: „такі міні противні слова—хіба, сливе, окроми, що ви їх нігде не знайдете в моїх писаннях“. Я питаю в його:—а щоб ви сказали, якби Андреев або Л. Толстой сказали, що їм противні слова: разв'ї, почти, отд'їльно? А він тільки дивиться на мене та й каже:—нічого не сказав би. Другий добродій каже міні, що слова—опрічний та зависність (канів. пов.) погані. Але с такими вередями можна дійти до того, що й уся українська мова здаватиметься їм поганою. Патологічна мова небіжчика М. Старіцького відома кожному.

Колись Тарас Шевченко казав: „Доборолась Україна до самого краю; свої діти гірше ката її роспинають“. Само по собі він натякає на дідичів панщаників. Тепер в нас роспинають вже саму народню мову, та ще й нахралом, необачно, навіть не думаючи й не гадаючи за саме животіння нашого письменства, як люде надто вже наївні. За мову наших класичних письменників ніхто й не дбає й не думає, неначе їх і на світі не було, і навіть потроху псують її при виданнях. Чудні ми люде!

„І на сторожі коло тебе поставлю слово!“ пророкував Шевченко, бо знав, що наше слово єсть великий і єдиний захист, велика сила, котра тільки й зосталась у нас, як орудинік нашої народньої просвітності, розвитку й широкого масового прогресса. У нас проф. Грушевський с компанією „Іхъ благоутробія“ і галицьких, і українських партійників необачно ламають і трощать цей захист на сьмішки та на глум усі Україні й... її ворогам.

І вишло так, як казав Шевченко, неначе він за це все знав:

Дурні і горді ми люди
По всіх шляхах по всій усяді!...
Сами для себе живете,
Заплющивши письменні очі,
А на громаду хоч наплюй—
Вона капуста головата!...
Не дурень—сам собі міркуй...

Про наших газетчиків і справді можна тепер сказати:—а на українську публіку—хоч наплюй, бо вона—капуста головата. Один добродій таки й признався в статті з гордовитою щирістю, що, мовляв, видаючи „Громадську думку“, ми „за публіку не думали“. Він і забуває, що письменники животіють для громадянства, для публіки, а не публіка животіє для їх. Бо публіка ж читає й купує їх часописи, а не коні та вівці.

А небіжчик Грінченко, що був чоловік з великим далекосяглим розумом, добре розшолонавши та помитику-

вавши про тенденції проф. Грушевського й „Ихъ благоутробий“ з їх багажем „умоначертань, попереджень та загострень“, сказав:

Ще не вмерла Україна, але може вмерти; —
Ви самі їй ледачі ведете до смерти.

З якої причини виникла в його в душі така сумна думка, ніби крик одчаю? Небіжчик не раз жалівся міні на завсідні партійні змагання в українських кружках, та на те, що добродій Грушевський заводить на Україні чудну галицьку мову й правопис і силує усіх українських письменників писати такою мовою, щоб підвести й будучу українську книжню мову під мову своєї „Історії Русі — України“. Але, кавав він, під його мову неможна підібратися ні на який спосіб, та навряд, чи хто й схоче хоч трохи підібратися під неї.

Нема що й казати, що наші письменські мовні стосунки з галицькими письменниками заострились (обострились) в останній час, і заостричив їх проф. Грушевський своїми тенденціями й замірами, котрі можуть допровадити наше письменство як не до погибілі, то принаймні до мизерного чевріння, а не до широкого нормального розвитку. Воно розвиватиметься так, „як мокре горить“, як кажуть в нас на селах.

На багатьох прихильників українського письменства вже найшов навіть бстрах (опасеніє) за саме животіння українського письменства в будучому часі, як вони міні признавались...

Але я ще передніше писав, що треба одрізняти сьогочасну „часописну й газетну українську мову“, перейняту українськими переймачами од галичан, — од мови теперішніх наших письменників, та й деяких сутрудовників в тих газетах та журналах, держкіших на вдачу, самостійних в пересвідченнях, котрі мають на письменську справу инчі погляди й пересвідчення й пишуть теперички, як й передніше писали, чистою мовою. Вже примітно й повертання на нормальну й педагогічну стежку і в деяких видавництвах для на-

рода й дітей. От недавнечко видавництво „Український Учитель“, перенесене с Полтави в Київ, те, що колись зумисне псувало й калічило мову на галицький зразець в книжечках, виданих для дітей, вже покинуло переднішу тактику й видало 10 останніх номерів книжечок задля дітей (од 36 до 46 номерів), написаних чистою українською мовою без усіх „відів“ та помешканнів і т. д. Але й передніше вже видавались опрічними авторами книжечки для народа й дітей, де вже ставили — од, а не від, як от серія книжечок добродія Х. Майстренка. Тільки в книжечці д. Богданова в № 43, видані „Українским Учителем“ є одна хибка: автор пише — окремо, замість українського слова — окроми. Діти во знають, що то за *окремо*, та й батьки їм не витовмачять. бо... й самі не знають, що воно таке. Ці видання можна рекомендувати для батьків, як підхожі і мовою, і змістом до дитячого розуму.

Тимчасом в перших 36 номерах книжечок, виданих „Украї. Вчителем“ нема й сліду „народности“ в мові і в словах, і в етимології, а часом і в синтактиці не знайдеш ні духу, ні кольоритності, ні живої народньої мови, та ще й скрізь розсипані слова: мешкання, від і т. д. для пропаганди галицької мови в массах...

Усі ці згадані мною проявки в нашому письменстві наводять мене на сумні думки, бо письменські виявці своєї псіхики й національної вдачі уявки показали, що ми якийсь окромішній (исключительний) народ... а це не дуже сприяє розвитку нашого письменства. І недурно ж небіжчик Грінченко кинув такий сумний вірш по адресу українських письменників. Я вже й не кажу за історичні околиці (виїшні) притичини, через котрі на Україні письменство довго не могло розвиватися, і котрі й теперички стають нам на заваді для розвитку нашої літератури... А тут на тобі ще одно лихо, ще з другого боку, і лихо не мале, бо стосується до питання нашого письменського животіння. Після сьогочасної письменської плутанини й крутанини хоч починай паново — *одродіння українського письменства* вже не через

околиці притичини, а свої, сказати б, домашні, хатні. Пісьменські гармидерники наробили такого гармидеру в українській літературі, од якого вона не швидко очуматється.

Що мною сказано за прозаїчну мову наших письменників, засмічену польсько-галицькими словами, те ж саме доводиться міні сказати і за мову в віршах українських поетів. В їх усіх вірші засмічені такими ж самими словами; у всіх трапляються польські слова: розпач, зненацька, вабить (надить), кроки, навіть штука (искусство), прагне (жадає) і т. д. Найбільше зганжував свої гарні, дзвінкі, хоч часом надто риторичні вірші д. Чупринка, хоч може й механічно, несамохіть. Ті ж самі хибі в мові трапляються навіть і в віршах талановитого д. О. Олеся. В своєму невеличкому, написаному по—декадентський утворі: „Трагедія серця“ стерчать ось які галицькі й польські слівця: *облисе* (залиши це), *шалені* (скажені), *крок* (ступлю) (*ступінь*), *дотик* кучерів (доторкання), *прагнути* (жадять) і т. д. Невже д. Олесь думає, що наша публіка знає оті польські—дотики, кроки і т. д.? В поезії усе повинно бути доладне (изыщное), гарне: і картини, і образи, і вірші й мова, бо вірші це ж музика складів, рифм та слів. В наших поетів не розвинуто тонке почуття музичності й доладності в формах віршів. Вірші д. Олеся роблять і справді вражіння своїм журливим елегічним тоном і правдою, але як тільки наткнешся на якийсь *розпач* або *дотик*, то недоброхоті осьміхнешся, і гарне вражіння на душу, на почуття переходить в сьміх і поє суцільність вражіння в душі. А це ж дуже шкодить віршам. Якби навіть в віршах Шевченка або Пушкіна були натікані оті усякові польські кроки, дотики, прагне, розпачі і т. д. то й вони не мали б сили й доладності в мові, не вважаючи на свою високу вартість. В чудові, хоч і романтичні поеми д. Олеся: „Над Дніпром“ мова в віршах вже чиста, чудова, вародня; нема там ні дотиків, ні розпачу і т. д. і з цієї причини ця, сама по собі поетична поема, дає суцільне гарне вражіння. Вона вся вилилась з душі поета в доладні образи—типах, кольорітих картинах і на май-

дані, де дівчата зібрались грати веснянки, і на березі Дніпра, звідкіль русалки рушили на вигон до дівчат і на майдані пристали до їх. Ця гарна поема—без спотікачів у мові, кладе поетичне вражіння на душу. І припціпи, і символи проведені ясно, хто тільки знає українську міфологію, або читав „Світогляд українського народу“ та легенду „Запорожці“. Але як рецензент цієї поеми (в „Кіев. Почтѣ“) не знає нашої міфології, як не українець, то й не добачає в її символів та ідей і на це надеремно вважає, мов на хибі в поезії.

Галицькі книжки з їх полонизованою мовою наробили багатько школи й українським поетам, як і прозаїкам, а найбільше вони пошкодили українським видавцям для дітей і народу. От, прикладом, д. Сірий переробив відому невеличку книжечку для українського народу, написану небіжчиком Морозом: „Де що про світ божий“, котра була написана чистою зразцевою народною мовою. Але д. Сірий додав до неї додаток, збільшив її фактами, і... вийшла коротенька фізика, по ціні дороженька для народу. По галицькому звичаю він заслонив дієслови ніби заслонкою, пристаивши до дієслів галицьке—від замість—од, скрізь натикав того *від* для його пропаганди на Україні, забив мову, накидав польських слів: *земля подорожує* (путешествуеть, мандрує, це б то—обертається) *кругом сонця*, накидав ще чимало польсько-галицьких слів, і... книжка вийшла не популярно написана і дорога для народу, хоч на зміст дуже гарна й наукова. Для нашого народу треба знов видавати давнішу не переробляну маленьку книжечку небіжчика Мороза: „Де що про світ божий“, котра по ціні була саме по трошках салин. Недавнечко видавництво „Український Учитель“ видало його книжечку (№ 42) „Про горобця славного молодця“. Мова в ці книжечці дуже гарна, зовсім українська, взагалом сказавши. Але й тут він понаставлював—від замість—од, позаслонював дієслови й наставив слів: *ріжні* (різні), *відчував*—почував, відповідно, *переконався* (звірівся), і т. д. А цього всього діти не зрозуміють; діло зробляне не педагогічно, і цю кни-

жечку треба вилучить (исключить) з числа книжечок для дітей, як непридатну для їх. Загалом сказавши, галичанам неможна писати книжечок ні для українського народу, ні для дітей. Недавнічко проф. Грушевський оповістив премію за загальну географію для народу з картами усіх царств і... з поясненнями. Знов мушу сказати: Timeo danaos et dona ferentes. Може д. Руссова, або хтось инчий напише текст, а проф. Грушевський понаставляє в йому галицьких слів—від, сей, сі, жите (життя) для пропаганди цих форм мови, або таких слів, як: козачина, замість—козаччина, (козачина або казачка—це жупан або жупанок). Я радий би, щоб на цей раз були видані географічні карти тільки з підписами без текста, „Шісні без слів“, як часом надписують музичні нотні шеси. Бо ми вже добре пересвідчилися, і напевно гадаємо, який—то буде „текст“, перейшовши через руки д. С. Руссової та проф. Грушевського. Шановний добродій колись давно написав чудовою чистою українською мовою кілька невеличких оповіданнів, але теперички він вже не розбере гаразд, чи придатне було „Село“ для нашого народу, чи ні... бо в 9-й книжці Літ. Наук. В. пише такий докір українські інтелігенції, що, мовляв, „Село“ загинуло, бо наші інтелігенти не пеклювались за розповсюдження й „поширення“ його в народі, буцім—то не сприяли тому, щоб поширити його в массах. І це міні чудно. „Село“ впало через свою мову ультрагалицьку, і не тільки народ, але й самі інтелігенти не охотилися і не схотіли його купувати. А проф. Грушевському не так здається, бо він мабуть просто таки вже не розбере гаразд, що приступне для народу і по змісту, і по мові, а що неприступне. Як чоловікові вищої науки, йому й справді це навіть трудно зрозуміти. Декотрі галичани вже добренько виправили свою чудернацьку мову. Але ж коли—то вони виправлять її так, щоб їх журнали, видавані в Києві, змогла читати українська широка публіка? А тимчасом „Доки сонце зійде,—роса очі виїсть“, як кажуть у приказці.

Поки сонце зійде, роса й справді очі виїсть самі... українські літературі на Україні. Цього ніяким способом неможна затаювати. Два роки вже минуло, як проф. Грушевський видає свої органи в Києві, а ми не примічаємо поправки в мові галичан, сугрудовників цих органів і в самого д. Грушевського. В декотрих галичан мова ще неначе й погіршала.

Мовна справа в українських журналах дуже сумна. Недавнічко в цьому признався міні один з молодих, котрому випало сугрудовництво в одні українські газети. Він каже, що передніше, ще до конституції з Галичини йшли в Росію маленькі ліберальні журнальчики. В той час це були дуже цікаві газетки для нашої молодечі, і вона кинулася до їх з жадобою, як на новинку, і вссала усе, навіть саму чудернацьку мову; а це було більше шкодливе, ніж корисне, що стосується до мови. Потім, після оповіщення в нас конституції, все раптом, несподівано заворушилося: кинулися заводити газети, журнали, само по собі одбившись вже од народної нашої мови, та й почали крутити мову на галицький лад. І той добродій бідкався, що йому тепер... трудно вже й писати справдешньою чистою українською народною мовою...

І справді, цей добродій, сам навіть не партійний в справі мови сукушно з галицькими товаришами, казав міні правду, що заведення газет на Україні одразу, раптом має свою вигоду, але й невигоду. В європейських націй газети з'явилися вже тоді, як книжна мова вже гаразд виробилася й зросла. В Англії в 1640-х роках за Кромвеля в Лондоні видавався журнал „Політичний Меркурій“ вже тоді, як Мільтон, відомий автор „Втраченого раю“, написав свої научні праці: „Свобода віри й сумління“ та „Оборона прав англійського народу“, а проти його писали инчі вчені, котрі походили, як і сам Мільтон, з кембріджського університета. Так само велася ця справа і в Франції, і в Германії. І в Великоросії, доки з'явилися газети й журнали, вже писали видатніші й талановитіші письменники й виробляли книжну мову: Фонь-Візіп, Новіков, Карамзін, Жуковський і Пушкін в своїх повістях Бєлкина й инч. А в нас кинулися у

журнальне пісьменство усякові люде такі, котрі не вчилися не то що в Кембріджському університеті, а тільки вчилися в сільських школах, або здебільшого в учительських семінаріях, але були с кембріджською гордовитістю й авторитетністю. А коли хто з вчених виступав з українською мовою в пісьменстві, то вносив відому *теорію* з'єднання нашої мови з галицькою говіркою... бо загалом українці дуже нахильні й навіть прилюбні до усякових *теорій*... та *систем*, та ще вони й оптимісти: думають, що все буде гаразд, та й роблять, як і великоросси, „на авось“. В цьому—то й виїшла закарлючка для нашої літературної справи, с котрої можна виплутатися хіба з неймовірною трудноцією. Як наші сьогочасні журнали й газети не виправлять добре мови, то само по собі вони незабаром пірнуть у Лету, як пірнули „Шершень“, „Вольна Україна“, „Громадська Думка“, „Слово“, і т. д. Редакції наших газет повинні мати це на увазі, бо в нас теперички і читальники, і споживачі цього розумового поживку—це широка українська публіка. Вона ж є й перший і найкращий цінувальник і наш критик. Та й наш народ вже гаразд вміє цінувати українські книжечки і таки добре розбірає, що придатне для його, що гарне, а що написане поганою мовою. Єсть і в народі розумні, угаристі й хвацькі люде, митці і в ці справі. Про наших механічних переймачів, та ще й з відомою тенденцією з'єднання нашої мови с книжньою галицькою можна сказати приказкою: „Не допоможе бабі й кадило, коли бабу казило“. Вони з нетямучістю ведуть нашу літературу в різницю на заріз. Щоб не одбиватися од народньої мови, сутрудовникам газет та журналів треба принаймні врядити їздити на села, щоб побалакати з людьми. Тимчасом наші журнальні пісьменики сидять в редакціях по великих містах, замкнуті в кабінетах, мов сільські престарезні баби на печі. А якби вони побували на селі, та ще й повештались по ярмарках з записною книжкою в кишені, як вештаюся я що—року влітку та розмовляю с селянами, то міні не довелось би, вживаючи будлі—які народні слова, ставити в скобках або в лапках переклад цих

слів на великоруську мову спеціально... задля їх, бо я добре постерегаю, що деякі українські народні слова будуть їм... здаватися чужоземськими, чужомовними, або вигаданими...

Врешті додаю оцей невеличкий уривок поезій, написаний талановитим українським поетом саме в той час, як в Галичині заводили офіційально Кулішів фонетичний правопис і викинули с старого Максимовичового стимологічного правопису букви: ы, ъ, ь і ѳ з дашком (кѳнь—кінѳ). Ці вірші не були надруковані, але подавались через руки. Тодішня стара, чи москвофільська партія в Галичині підняла гвалт. Посипались протести й навіть москвофільські вірші; намовляли й памоторювали навіть сільські громади подавати завідомління в львівську школьну раду. Тоді наш відомий поет написав оце „Криве дзеркальце“ на москвофільську мову старої партії, схоже на стародавні „Плачі“ й „Жалі“, хоч у цих віршах чується ще бадьористий тон старих москвофілів. Цей утвір був багато більший, ніж я подаю, але початок його я забув. Заголовок його був такий: „Оно звучить так“!

За ери, за ять, за ер!
Гей не лячно нам тепер
Всіх росправ фільольогічних,
Студіумів всіх крітічних.
Ми від них затчем наш слух,
Ба втримаєм руський дух!
Об наш лоб міцний, нерушій
Кажна довбня розібьєсь,
Й вірний русин й прямодушний
Ріднов справов піднесеєсь.

Щоб старі русини не тужили й не побивались за подобною для їх буквою—*ѳ*. Желихівський позначкував його двома точками зверху над і, котре виникло з букви ѳ, та й обейшав цілими хмарами маку книжню галицьку мову, проти котрої врешті небіжчик Грінченко запротестував в свої брошурі „Три питання“.

При цьому я подаю вже новіші „Поезії в прозі“, перелицьовані таксамо невідомим міні автором з давніх, відомих

в нас віршів певно якогось українця, котрий написав пародію на мову віршів давнього великоруського поета XVIII віку Тредіаковського в поезіях, як він виспівує красу весни в своїх віршах... „Оно звучить вже отак“...

Весня процвітає, сонце палає. Поють птички сь синички, хвостом машуть і лисички. На городі бузина, й в Києві дядько. Нй городі зілле, а в світі весілле. Вдарили в кимвали, заграли у труби, заревіли груби. Валують димом цегельні, смердять костопальні, гудуть сахарні; репетують птиці, сміються суніці. Заграли у труби, засьпівали в губи. Зайць—в'сколи, баба в'боки. Пішла баба у танець, а за нею горобель рішенець. А макогун під хатою аж гадає з лопатою. Корови, крави та тельці по гільочках стрибають; юнаки, раки та ченці туди ж за ними поспішають.

Сонце сяє, процвітає, на весь світ палає; рахує скарби, рухає жаби, вабує й баби; і киває, і моргає та брикає, й хвоста задерає.

Ревуть труби, в небі палають груби; гуркають гармати та лють аромати. Шумлять дерева, увігнавшись в небеса: і клоква і бруква; і суніці й полуниці, і високая ялина, і червона калина. Яку весна радість несла в торбі за плечима! Пішов відгук, лунав надгук! В серці відчущався й підчущався, і вчуті й півчутя, й чвертьчутя, і стрибання і дряпання.

Стрекошущу цвіркунови в'злене зладе сушу, і вечерню червенюву у мешканю яскраво поющу,—елефанти і леонти, і кроки і карки; і пройви й поторочі, і черниці і ченці, й бадьористі удівці, й стрибучі молодці, й танцюристі удовиці, й велеліпні молодіці, й болотяні кваки, і веселі раки, і поющі котяки мишопраки, і Устрій і Настрій; і орли, зоставив монти й, смикнув сотку за відсотки й сполоскавши глотку, учиняють браки. О'оскільки прелюбезно, найрішучійш. зрячнй! карколомно преполезно, й недосічно й пересічно, ще й сугубо смачно!

Цей гімн весні, як вольний „переспів“ давніх віршів якогось українця, котрий колись написав відоме „Криве

дзеркало“ мови Тредіаковського, може знадобиться й тепер, як криве дзеркало мови д. Євшана, д. Залівка, д. Кривецького, д. Гетнера й декотрих і українських і галицьких літераторів, котрі звикли писати сливе старою мовою. І як міні здається, цей утвір можна надрукувати і в календарі для українського народу—„Село“; бо і великоросси, і галицькі поляки, і навіть наші декотрі українці й галичани, і українські наші молоді декадентські письменники думають, що український народ одразу розбере й зрозуміє усяку мову, мов давній римський кардинал Моцифанті, котрий вмів говорити й розмовляти у Римі с прочанами—паломниками на тридцятиох мовах та говірках Європи.

Як чехи вперше почали видавати чеські газети в час свого національного одродіння в перші половині минулого віку, то видавали їх якоюсь мішаницею, мішавши докуні живу народню мову с старою чеською мовою, та ще й додаючи німецькі слова, нахапані од довгого заведнього вживання в школі і вдома німецької мови. Само по собі цієї робляної, якоїсь надто складчастої (сложної) та штучкованої мови народ не спромігся гаразд зрозуміти. Це було якраз так, як теперички сталося в нас на Україні. Тоді видавці наїняли для редакцій по одному здатному й дотепному селянинові с платою грошей за службу, передніше читали їм рукописи кожного номера, щоб вони сказали, котрі слова вони розуміють, і котрих не розуміють, викидали незрозуміливі для їх німецькі та старочеські слова і потім вже одсилали до друкарні.

Таксамо робив і шановний популяризатор д. Волошинівський, видавець „Світової Зірницї“, розпочинаючи своє видавництво для українського народу. Він сам зріс у селі недалеко од Кам'янця-Подільського коло гряниці Буковини, де вже говорять галицькою мовою. Бо од самої гряниці в Подільщині до Проскурова й вище на Волині в староконстантиновському повіті йде смуга не більше, як по двоє сіл, де вже говорять галицькою підмовою чи говіркою, одривають ся од дієслів і ставляють його окреми перед дієсловами:

ся робить, ся стало і т. д. Д. Волошиновський прийняв на службу в редакцію молодого сільського вчителя родом таки с селян, с самого осередку подольської губернії, з Брацлавщини, де говорять гарною українською мовою, і цей селянин спочатку виправляв мову в „Світові Зірниці“, поки редактор, перейшовши на життя недалеко од Жмеринки, сам добре виправив свою мову. Отак треба б робить і нашим видавцям в Києві журналів та газет, а найбілше видавцям „Ради“, „Світла“, „Засіва“, „Україн. Хати“, окрім хіба „Рідлі“ та „Дніпрових хвиль“, для котрих нетреба ніякого напутника (інструктора, наставника), окрім хіба сутрудовника д. Жимгайла. Може б аж тоді наша публіка не глузувала й не сміялась з журнальної книжної мови, і не ляяла й не кляла йїї з досади, а міні не довелось би згаєть *ністора року* на цю нудну полеміку для оборони української мови, схожу на давню полеміку наших полемистів минулих віків, оборонявших свою віру й національність од нападів і пропаганди давньої Польщі, або на полемичні писання для оборони української мови й письменства в XIX віку од нападанья деяких великоросів в ті моменти, коли ще--то було безпешно й виступать с такою обороною в письменстві.

Цім нападанням на нас здається й кінця не буде. Бо Україна, це піби похиле дерево. А „на похиле дерево і кови скачуть“, як кажуть у приказці. Нападанья звідусіль не перестають і досі. А ці усякові тенденції дуже гальмують зріст і розвиток України, а найособливіше стають завадою для розвитку нашого народу. Розуміння віри заслоняні для його стародавньою церковнослов'янською мовою, зовсім незрозумілою; школа й просвіта заслоняні другою заслоною--великоруською мовою. А тут на тобі ще одну заслонку--вже од галичан і йїх книжної мови. А наші мовні перевертні ще й допомагають йїм, затуливши цілі разки українських слів приставками--неначе заслонками, або напхавши мову такими словами як от: ріжні, відріжнять (одрізняють), чекати, тримати, окремо, рахувати, і т. д. на котрі селяни

тільки очима лупають, ловлячи значіння й тямують в словах наздогад, навімання, читаючи ніби полапки. До обрусенія прилучилось ще й систематичне „обрусиніння й обгаличєння“, задумане проф. Грушевським та галичанами. Яка сумна доля нашого народу! Невже його призначило саме історичне життя тільки на пátолоч, притиски звідусіль і пригноблення його розвитку, на якусь вигнойку (удобрєніє полів) для когось і для чогось? В Галичині народ розвиватиметься швидче, бо галичани видають книжки, писаві галицькою підмовою, навіть перероблюють задля його наші українські книжки, змінюючи в йїх мову, щоб примитикувать йїї до мови свого варода. А ті ж самі галицькі письменники видають книжки для українського народу і зумисне вставляють галицькі й польські слова, ще й закривають покривками цілі ппзки слів своїм провінціалним--від. Міні не раз казали на селах селяни, що не розбереш, що то таке--відчини, відчепись; чи воно--зачини, чи причини, чи одчини, чи зачепись, чи причепись, чи одчепись. Спинися, читаючи, та й думаєш, що то за чудасія. І ця тенденція проводиться в наш час тоді, коли на Україні на всю державу--найменчий процент письменних селян, а в Київщині, де найбагачча народня мова, на 100 селян припадає 14 душ письменних, як свідчить в свої статті д. С... в петербургському журналі „Земское Дѣло“ 1911 г. № 17. „Первое кiev. губ. Земское Собрание“.

В нас тепер на Україні витворяють таке, чого нема нігде по всі Європі. Закон „незачіпальности мови“ авторів, пануючий по всі Європі, неначе не животіє для українських письменників та авторів. Йїх мову гнуть, цсують, ламають, хто тільки схоче, кожне по свої влюдобі, або на галицький зразець.

Спочатку 1912 року почала видаватись в Харкові нова українська газета „Сніп“. Колись в Харкові якийсь певно галичанин видав один номер газети „Слобожанщина“, писаний чудернацькою галицькою мовою, котра насмішила увесь мир християнсько-український. Новий „Сніп“

йде потроху тією ж таки стежкою, що стосується до мови. Правда, стиль в усіх сутрудовників цієї газетки гарний, легкий, плавкий, сливе скрізь однаковий, так що в цьому навить непримітно індивідуальности сутрудовників, бо не примітно ніякої одлічки й різниці в стилі опрічних письменників, — неначе хтось один пише усеї номер за одним присідом. Скрізь бачимо газетний стиль досвідних в ці справі газетчиків... Газета в прямованні та в поглядах демократична й прогрессивна, чи то пак, як кажуть в Галичині—радикальна. Але в їїї одділ хроніки й бібліографії дуже слабкий, чим дуже багаті, може й найбагатчі од усіх наших газет „Дніпрові хвилі“. „Сніп“ дуже мало досвідчений (освѣдомленый) в ці справі, бо провінціяльним газетам ця досвідченість не легко дається.

Але що стосується до синтактики й етимології в мові, то ця річ мене і вдивила, і засмутила: тут я бачу й наче чую потроху мову страшної „Слобожанщини“, або мову „Громадської Думки“, або й теперішньої „Ради“ та „Засіва“. Перший номер скомпонував якийсь захожий галичанин. Номер починається так: „З новим роком *здоровимо*“. Починаємо сніп *щирого збіжжя*?! (це б то по—українському пашні, але пашня—це ж вимолочене зерно в мішках). *Лише* де-ве-де в нас колосок пшеничний бує (це латинська синтактика). Цей „Сніп“ повний не зерна, а такого галицько-польського кукілю, як от: на перешкодї (на заваді), подорожує (мандрує), нині, клюб, п'їрїд, оголосити (оповіщати), уявлення (уявління), ся подія обговорена (оббріхана) й усунена (всунута, замість одсунута). І скрізь натикано провінціяльного й галицького—від, сей, рух (рушіння), сю, житте, знань (знаннів), рішучо (наважливо), оголошень—(оповіщеннів, оповісток), він спричинився (виходе—став причинним, причинуватим, здурів, скрутився, як вівця од метлици), істновання—(животіння), помешканя (житло) і т. д. До цього додані ще й апострофи: б'ється, б'є, п'є, п'єса, це б то усе те, що вже давно в широкі публіці стало прізвиськом для українських газетчиків і предметом смішків. Можна загалом сказати про мову, що це сніп

пшениці, але пополювині с стоколосом та кукілем, що стосується до поодинчих слів та форм етимології, вже покинутих талановитішими українцями, окрім само по собі галицьких органів у Києві. Сутрудовники в „Снопі“ впливають в старі міхи нове вино, навіть повісінське, чи „новіське“, як пише д. Грушевська в своєму перекладі оповіданиїв Доде, котрих мову, це истинно криве дзеркало, вже оціпував хтось в 8 номері „Дніпрових хвиль“ за цей рік, і я вже не буду розбїрати їїї мови.

Як відомо, друга державна дума перед самісіпким роспуском заповістила, щоб викинули в великоруської книжної мови оту непотріб (дрянь), оті букви: ь та ѣ, як зайву трухлятину, заважливу для школярів. Завідомили за це в Думі лівї ліберальні партії. В наших харківських радикалів така справа йде напереверт, навпаки. В думках та поглядах вони демократи й само по собі посовуються уперед, а в мові повертають назад, мов суворинські *назадники*, (як їх продражнив навіть Суворин); повертають до старої мови галицької, це б то трохи не до мови за часів вавилонської велитенської башти, за що Бог змішав докупн усякові людські мови. Але од цієї мовної вавилонської башти, до другої окіянської велитенської башти „Титаніка“ в плині часу віків зовсім таки не далеко. З нашого мовного „Титаніка“ вже посипались в окіян „Громадська Думка“ і „Щершень“, і „Вільна Україна“, і „Запорожжє“, і „Село“, видаване буцім—то для українського народа. Те ж саме трапляється і з „Снопами“, і „Засівами“, і усяковими книгами... з усіма українськими виданнями, писаними робляною й стародавньою, і навіть смішною для української широкї публіки галицькою мовою, а не живою народньою українською мовою само по собі з додачею вдатно складаних неологізмів таких, що їх одразу розбере кожне й зрозуміє тям (смысл) в течії написаних мислів та думок. А самі сьогочасні мовні „Титаніки“, як от „Записки наукового львівського товариства“ й инчі... „титаніки“ тонуть на дно архівів... Але досвід, здається, ніколи гаразд не навчить наших україн-

ських письменників, само по собі вилучаючи (исключая) найталановитіших між ними й далекосягліших на вдачу, як от М. і Я. Новіцькі й інші, котрих я вже полічив передніше. Сипляться в очіки забуття газети й книжки, а наші декотрі тенденційні українці такі ідеалісти та теоретики, та оптимісти, що нічого за це лихо й знати не хочуть і кажуть, що якимось—то воно та буде усе гаразд і станеться по—нашому. „Ти йому—образи в руки, а він каже—лубя“,—приказують у приказі люди на селі. Мабуть такі вже українці на вдачу, коли й народ це запримітив. Харківський „Сніп“ це орган таких „радикалів“, котрі одним боком передняки, а другим боком назадники, водночас простують і соб, і цабе. Вони ніби й демократи, але встоюють за стародавню ненародню мову, зовсім негодящу для просвітності народу; йдуть одним ступінем уперед, а другим повертають назад сливе до Ноя й всесвітнього потопа. І це все чудно так, що й трудно збагнути розумом таку плутанину і розкидчасту, і надто складчасту (сложную) несистемність пересвідчень та поглядів в сутрудовників „Снопа“. І це міні ще дивніше, що сам шановний видавець родом з золотоноського повіта, де говорять зразцевою надніпрянською мовою. Але я добре вже досвідчився, що видавці зовсім не вмикаються в справу видання, а редакторі роблять усе по своїй вподобі і по своїх пересвідченнях. Єсть у „Снопа“. як і в усіх галицьких газетах, і невдатне галицьке слово: „заснувати газету, заснували школи“. На селі кажуть: павуки заснували кутки, заснували вікно, або кажуть: в мене неначе заснувало шось очі; бачу, як через сито. По народній мові треба писати: завели школу, завели фабрику або завод, завели нові крамниці, магазини. Пишуть же і повеликоруський—„учебныя заведенія“. Церкви закладають, як і хати. В великоруській мові слово—основа (потрясеніе основ) з'явилося од того часу, як у Петербурзі видавався український журнал „Основа“. Замість слова—основа, треба писати—грунт в тих випадках, де трапляється мова за такі предмети.

Вже сливе при закінченні своєї статті я достав с почти прислані міні петербургським „Благотворительнымъ Обществомъ“ нові видання українських книжечок для народа і між ними дуже цікаву книжечку В. Чикаленкової „Підземне царство“ (переклад книжечки В. Лункевича), цікаву не тільки для народа, але й для нижчої міської інтелігенції. В ці невеличкі книжечці розказана історія живого життя на землі од його початку й до останнього часу, це б то історія розвитку животин, рослин, риб та усякого птаства на землі й усякових живих сотворіннів у морі. Книжечка написана народньою українською мовою й гарним стилем, звичайним у батька авторки, як і інші його книжечки по сільському хазяйству, ще й з гарними малюнками усякових найдавніших сотворіннів: ящурів, гадюк, дивовижних велитенських животин, та птиць, та їх велитенських кістяків, виконаних в шарах землі. Усі ці чудернацькі ящурі, животини, риби й гадюки намальовані дуже гарно. Синтактика в мові в книжці сливе скрізь народня. Але що стосується до чистоти мови, то мову в ці книжці неможна назвати зразцевою по чистоті, якою були написані усі передвішні книжечки д. Чикаленка. Це мене дуже здивувало і навело на мою думу і смуток, і скорботу за долю нашого популярного народнього письменства.

Шановна популяризаторка знать земстилася пануючою пошестю тенденційних усяких молодих письменників і... стала на небезпечну стежку з'єднання української мови з галицькою, котру вже обеміяла наша публіка. Вона напхала в чудову мову народню от яких галицьких і навіть польських слів: окремо, окремиий, майже, ріжні (усякові). частини, сторінки „Літописі землі (листки, бо сторона, сторінка,—це по народній мові—край); зграбні, незграбні (доладні, зателенуваті), почвара, почвар (страховищ), відріжнятись (одрізнятись), ріжноманітні населення (насеління), малп (польск.) мавп, очі оточені кістками (обтикани, обкладанні), суреля (по—укр. цуреля, од слова—цурка), ріжноманітні, найплодовитіші (найплодючіші), насправді (?), по кривности, вказує на кривість (польське,—показує, натякає на рідню, на порідніння). ви-

сновок (вивод, загальна думка, ріжнися од бронтозавра (од-різнявся), назва (назвище, як от—прізвище), витривалий, тривкий (видержливий, дерзкий), звідти, звідки (звідтіля), спогади (згадки), скорина землі (шкуринка землі), пристрій крил (приряддя, виаряддя), нерухливий (нерушливий), пристосовані (примитиковані), кроки (ступіні), удосконалювалися (став кращий), кам'яний угінь (земляне вугілля—кажуть на селі), існує (животіє), існування (животіння).

Усі ці польсько-галицькі слова для селян здаватимуться таксамо допотопними „почварами“, як і намальовані мастодонти, бронтозаври та ящурі і т. д. Але ті давні страховища примаймні намальовані й назвища їх підписані, а оті „почвари“ в мові навіть не підписані хоч в скобках в перекладі.

Чудову мову в книжці авторка зумисне внапаче потрусила сміттятм, вхопивши жменю його може с середніх віків „Літописі земляної шкуринки“. Як тільки шановна авторка піде й далі цією стежкою, то народ втратить гарного популяризатора, бо йі книжечок народ не читатиме, як не читає й галицьких.

Окрім цього є в шановної авторки є чудні провінціалізми; у чотири сажні (у чотири сажні; в народ. мові—сажень тільки муж. рода). Авторка пише то рослини, то рослини, а я чув од людей слово—рослина (це як от: билина, бадиллина, стеблина і т. д.); в неї скрізь стоїть: звірі годувались їжею, а по народньому треба сказати: живілись поживком, бо кажуть: і червяк поживку шукає (пищі шукає), а не тільки чоловік; годують кабани на сало, та годують матері дітей поживком. На селі кажуть не ящір, а ящур. „Сиди, сиди, ящуре, в горох'янім вінку (веснянка); гилки дерев—гількі дерев, а гилка це палиця, котрою б'ють мяч; толуб—тулуб, скорина—шкуринка; розіпнути крила—розчепирить крила або пальці; хвойні й листяні дерева—соснові та листяні дерева.

В книжці скрізь стоїть слово життя замість—живоття; замість народнього слова животіна стоїть живина, внапаче це те, що по—руський кажуть *живность*; пташина (птаство), але

це поодинча птиця, як і звірина, рослина, як співають у пісні: „У полі билина, йі вітер коливає; що найменча пташина (пташечка) та й та собі пару має (васильків. пов.).

Автор скрізь пише за животін, і нігде нема в книжці слів—животина (животное), живоття (жизнь), животіть (существовать).

І в книжці скрізь написано *ми*, *лише* в значінні—тільки, бо авторка певно вже забула українське: дай лиш! Авторка вживає слово—мешканці (жителі) моря, оповідаючи за давніх велитенських морських гадюк мозазаврів й ипчих. І хто с селян та й не селян зрозуміє це польське слово? Міні здається, що прості читальники подумають, що це одно з назвищ морських гадюк, як от мозазаври, або якісь іхтіозаври, котрих є безліч в книжці. І де авторка чула слова *війна*, *війни*, коли на Україні скрізь кажуть: війна, війни? Між животинами й звірями авторка згадує за молокососущих *жуїкових*, що жуять жуїку. Вона мабуть забула, що воли *ремигають*, і з цієї причини треба звать цю породу—ремигаючими, а не зателепуватим (незграбним) словом—жуїковими, що взято з галицьких учених книжок. Замість польського слова—удосконалення, удосконалювалися треба б було писати—покращання, покращала, поллучала порода, як кажуть на селі. В нас не кажуть—*гарний на вигляд*, а гарний на взір, (хороший на взгляд по—великор.). Авторка пише: звір був *озброєний* замість *узброєний*, по аналогії с словами: убралий, вбралий.

Врешті всього авторка не забулася на прикінці книжечки кинуть ще одно модне слівце в усіх сливе сьогочасних пісьмеників—*рахувати*. Бо тепер же усі *рахують* в книжках, а не лічать. Слово *лічить* зовсім викинули с книжок, внапаче воно й не животіє в живій мові на Україні.

Невже авторка думає, що наші читальники знають значіння отіх усякових—ріжниць, почвар, рахунків, удосконалює і т. д.?

Міні здається, що вона знає за це добре, але... в неї є своя тенденція—забивать в українські голови клином отакі слова, котрих українці і... не розуміють...

Невже авторка не стямкує, що вона вносє в українське пісьменство коли не *смерть*, то гальму, а не живе життя, котре вже загальмували галичани с проф. Грушевським...

Авторка ставить скрізь українське—од, а галицьке—від кицула тільки подекуди. Це зробляно розумно. Це *від* можна написати раз або два в книжечці, щоб у нас знали, що животиє десь така форма, бо... наша публіка ніколи не читатимє галицьких теперішніх книжок та виданнів навіть тоді, якби усі наші пісьменики вживали від, бо це мало помогло б справі.

1912 року.

Кінець.